

Kiss Zoltán Károly PhD*

A VÉDELEM BÉRE 3. A FILMALKOTÁSOK ÉS A TELEVÍZIÓMŰSOROK ALKOTÓINAK DÍJAZÁSA

1. Bevezetés

A vizuális műveket létrehozó szerzők díjazásának főbb elveit és szabályait bemutató cikksorozatunk első két része után vigyázó szemünket az audiovizuális műtípusok alkotói felé fordítjuk, különös tekintettel arra, hogy a közöttük fennálló technikai, esztétikai, szabályozásbeli stb. különbségek ellenére e két műtípus hozható a legszorosabb kapcsolatba egymással. Külön elemzés tárgya lehetne az első audiovizuális mű megjelenése¹ óta ezen a területen bekövetkezett hihetetlen mértékű jogfejlődés, aminek a magyarázata – a film kiemelkedő művészeti jelentősége mellett – a filmgyártás erős gazdasági hatása. A kontinentális (monista) és az angolszász (dualista) szabályozási rendszer közötti eltérések is jól szemléltetik, hogy a szerzői jogi rendelkezések jellege milyen hatással van a filmek létrehozására, a ráépülő befektetésekre, az iparág helyzetére, a filmalkotók díjazására, valamint a felhasználók és a közönség igényeire.²

A szektor egészére jellemző túlszabályozottság ellenére az audiovizuális szerzők díjazása és műveik anyagi elismerése alapvetés szintjén sem jelenik meg a szerteágazó kommunikációs joganyagban.³ Ezeket a kérdéseket ebben a műfaj- és alkotócsoporthoz is – a szabadpiaci mechanizmusok és a szerződéskötési szabadság mellett – a szerzői jogról szóló törvény,⁴ a filmtörvény⁵ és kapcsolódó joggyakorlat rendezi.

Az audiovizuális művek felhasználásának folyamatát nagymértékben befolyásolja a filmalkotók és a filmelőállítók sajátos viszonyrendszere, a komplex jogviszonyok által meghatározott felhasználói hálózat, a kapcsolódó ágazati jogszabályok (Mttv., filmtörvény) rendelkezései, valamint a közös jogkezelés szerepe az audiovizuális művek felhasználásában.

* A szerző a Miniszterelnökség vezető-kormányfőtanácsosa, a Szerzői Jogi Szakértő Testület tagja. A jelen tanulmányban kifejtett gondolatok a szerző saját véleményét tükrözik, azok nem feltétlenül azonosak a fenti intézmények álláspontjával.

¹ A Roundhay-i kerti jelenet (eredeti cím: Roundhay Garden Scene) 1888-ban készült fekete-fehér kisfilm, amelyet a valaha készült legelső fennmaradt filmként tartanak számon.

² *Pogácsás Anett: Különbözőség az egységben – A szerzői jogi szabályozás differenciálódásának hatása a jogterület szerepére és hatékonyságára. Doktori (PhD-) értekezés. Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Doktori Iskolája, Budapest, 2017, p. 61.*

³ Különösen a médiaszolgáltatásokról és a tömegkommunikációról szóló 2010. évi CLXXXV. törvény (a továbbiakban: Mttv.).

⁴ 1999. évi LXXVI. törvény a szerzői jogról (a továbbiakban: Sztj.).

⁵ 2004. évi II. törvény a mozgóképről (a továbbiakban: filmtörvény).

Az egyes filmtípusok megalkotásának célja, alkotóik jelentős száma és eltérő jogállása, a létrehozott művek készítéséhez szükséges források jellege (befektetők, állami támogatások, alapok stb.) kihatással vannak a felhasználás módjára, valamint a személyhez fűződő és vagyoni jogok gyakorlására, beleértve az alkotók díjazásának módját és mértékét.⁶ Mindezekre figyelemmel jelen tanulmány a szerzői díjak megállapításának és mértékének – a felhasználás jellegétől függő – különböző változatait dolgozza fel az audiovizuális alkotások vonatkozásában.

2. Fogalmi és dogmatikai elhatárolások

Az Sztj. műfajtakat tartalmazó, példálózó felsorolásában külön pontban jelenik meg „a filmalkotás és más audiovizuális mű (a továbbiakban együtt: filmalkotás)”, valamint a „rádió- és televíziójáték”,⁷ továbbá a IX. fejezet részletezi a filmalkotás és más audiovizuális mű felhasználására vonatkozó speciális szabályokat. Tehát a IX. fejezet már csak a filmalkotásokat (valamint azok szerzőit és előállítóit) nevesíti, a rádió- és televíziójáték viszont nem köszön vissza a szerzői jogi szabályozásban. Ellenben visszatérő elem az Sztj.-ben a rádió- és televíziószervezet mint a műsor nyilvánosságához közvetítését végző egyik felhasználó és mint szomszédos jogi jogosult csoport.

Az audiovizuális műtípusok eltérő műfaji sajátosságaiból és jogi rétegzettségéből fakadóan lényeges megkülönböztetni és elhatárolni a filmalkotást a műsortól. A műsor lefed minden televíziós műsorszámot.⁸ A filmalkotás ezzel szemben a (szerzői) jog világában is úgy jelenik meg mint az egyéni és eredeti alkotói tevékenység révén létrejövő műtípus, amely a felhasználás (bemutatás) révén kapcsolódik a televíziószervezetekhez. Leegyszerűsítve, a folyamat első pontján helyezkednek el a filmalkotás szerzői (rendező, forgatókönyvíró, operatőr, figuratervező stb.), a második csoportba tartozik a filmalkotás előállítója, aki nem minősül szerzőnek, de általában ő rendelkezik a szerzői vagyoni jogokkal. Végül a harmadik kategória a televíziószervezet, amely megszerzi a filmalkotás nyilvánosságához közvetítésének felhasználási jogát a filmelőállítótól.

A televíziójátékok (az Mttv. fogalom- és szabályrendszerében műsorok) szerzői is filmalkotónak minősülnek a szerzőket megillető jogokkal, ha alkotótevékenységük és a televíziószervezettel fennálló jogviszonyuk megfelel az Sztj. filmalkotásokra és a megfilmesítési szerződésre vonatkozó előírásainak. Ez független a televíziószervezetek saját műsorai tekintetében fennálló szomszédos jogi védelmétől, amelynek alapján a médiaszolgáltatókat

⁶ Pogácsás: i. m. (2), p. 62.

⁷ Sztj. 1. § (2) bekezdésének f) és g) pontja.

⁸ Mttv. 203. § 44. Műsor: rádiós, illetve audiovizuális műsorszámok megszerkesztett és nyilvánosan, folyamatosan közzétett sorozata. 47. műsorszám: hangok, illetve hangos vagy néma mozgóképek, állóképek sorozata, amely egy médiaszolgáltató által kialakított műsorrendben vagy műsorkínálatban – hosszától függetlenül – önálló egységet alkot.

műsoraik törvényben meghatározott felhasználásai esetében kizárólagos engedélyezési jog illeti meg,⁹ és ami nem tárgya a jelen kutatásnak.

Tisztázásra szorul, hogy mi minősül szerzői jogi védelem alatt álló filmalkotásnak (audiovizuális műnek), és mi tartozik a filmelőállítók szomszédos jogi védelmét élvező film kategóriája alá (egyáltalán van-e tartalmi és jogi különbség a két kategória között), továbbá hogy e műveknek, illetve teljesítményeknek ki a jogosultja, és milyen terjedelmű felhasználási joggal (jogokkal) rendelkezik. Az Szjt. világosan megkülönbözteti a szerzői műnek minősülő filmalkotást és a szerzői jogi védelem határát el nem érő, de a filmelőállító teljesítménye okán szomszédos jogi védelemben részesülő filmet. Szerzői jogi védelmet élvez az 1. § (2) bekezdésében nevesített filmalkotás és más audiovizuális mű, a fogalom második elemével „utat nyitva” a köznap értelemben filmalkotásnak nemigen nevezhető, de egyéni-eredeti jelleggel rendelkező audiovizuális alkotások előtt. A digitális technika eredményeként létrejövő új típusú, többször interaktív audiovizuális alkotásoknak a köznyelvben nem is lehetett volna ezen általános fogalomnál pontosabb (magyar) elnevezést találni.¹⁰

Az Szjt. műfajspecifikus szabályokat tartalmazó IX. fejezete definiálja a filmalkotás fogalmát,¹¹ ami precízebb és részletesebb, mint a filmszerzők és filmelőállítók jogai tekintetében megkerülhetetlen bérletirányelv 2. cikk (1) bekezdés c) pontjának meghatározása, amely szerint „film” a hanggal kísért vagy hang nélküli filmalkotás, audiovizuális mű vagy mozgókép.¹² Az értelmezést segíti a törvényhely szintén példálózó felsorolást tartalmazó második mondata: „Filmalkotásnak minősül különösen a filmszínházi vetítésre készült játékfilm, a televíziós film, a reklám- és a dokumentumfilm, valamint az animációs és az ismeretterjesztő film.”¹³ Az Szjt. tehát a rögzítés technikai megoldásától függetlenül határozza meg a filmalkotást, ami nemcsak a hagyományos, celluloidra készült film számára biztosítja a szerzői jogi védelmet, hanem az elektronikus eszközökkel (digitális technikával) felvett film számára is, ha az kreatív, eredeti alkotás eredménye.¹⁴ A filmalkotás esztétikai megítélése, a kritikusok általi magas vagy alacsony színvonalúnak minősítése nem fokmérője a műalkotási minőségnek, legfeljebb – és leginkább csak közvetett módon – az alkotók díjazására, premizálására lehet kihatással.

⁹ Szjt. 80. § (1) bekezdése.

¹⁰ Az Szjt. további szövegében, ahol „filmalkotást” említ a jogalkotó, az alatt az egyéb audiovizuális művet is érteni kell.

¹¹ Szjt. 64. § (1) bek. Filmalkotás az olyan mű, amelyet meghatározott sorrendbe állított mozgóképek hang nélküli vagy hanggal összekapcsolt sorozatával fejeznek ki, függetlenül attól, hogy azt milyen hordozón rögzítették.

¹² Az Európai Parlament és a Tanács 2006/115. EK irányelve (2006. december 12.) a bérleti jogról és a haszonkölcsönzési jogról, valamint a szellemi tulajdon területén a szerzői joggal szomszédos bizonyos jogokról.

¹³ Szjt. 64. § (1) bekezdése.

¹⁴ Gyertyánfy Péter (szerk.): Nagykomentár a szerzői jogi törvényhez. Wolters Kluwer, Budapest, 2021, p. 371.

A filmalkotás fogalmát az Szjt. mellett a filmtörvény és az Mttv. is meghatározza, mindkettő a saját tárgyköréhez, célrendszeréhez kötve azt. A filmtörvény – visszautalva az Szjt. 65. §-ára – a jogalkotó szándéka szerint az állam által támogatandó filmalkotásokhoz igazítja a filmalkotás fogalmát, azzal a különbséggel, hogy a filmtörvény szűkebb kört tekint filmalkotásnak (például egyes televíziós, egyébként szerzői jogilag védett műfajokat kizárva), aminek az állami támogatások célhoz kötöttsége az indoka.¹⁵ Mindez kihatással van ugyan a műsor szerkesztésére (például a többségében szerzői műnek minősülő reklámok, közérdekű közlemények elkülönítetten történő elhelyezésére, a korhatár-besorolásra tekintettel meghatározott műsorsávban történő közvetítésre vagy annak tilalmára), de ezek megkülönböztetése nem a tartalom szerzői jogi minőségéből ered. Az Mttv. is a maga médiajogi szempontjaira figyelemmel az Szjt. „filmalkotás” fogalom meghatározásánál szűkebb definíciót használ.¹⁶

A film jelentését az Szjt. nem határozza meg; a törvény szóhasználatából, pontosabban a filmalkotásokra és ezzel párhuzamosan a filmelőállítók szomszédos jogára vonatkozó rendelkezésekből, és a szerzői jogi törvényben elfoglalt helyéből állapítható meg, hogy a film a filmműveket magában foglaló fogalom, és a filmalkotások mellett beletartoznak az egyéni-eredeti jelleggel nem bíró (tehát szerzői jogi védelmet nem élvező) mozgóképsorozatok is. A szellemi alkotásnak nem minősülő, eredeti vonásokat nem tartalmazó felvétel előállítóját is megilletik a szomszédos jogok, ideértve az engedélyezést és az arányos díjazáshoz való igényt is.¹⁷ Bár az egyéni-eredeti jelleget nem felmutató filmek alkotói nem rendelkeznek szerzői jogokkal, az ilyen művekre vonatkozóan is megilletik a filmelőállítót az Szjt. 82. §-ában meghatározott szomszédos jogok. Általában nem filmalkotás a házi videó, a televízió hírműsorai, vetélkedőműsorai, a webkamerák felvételei azzal, hogy elméletileg minden nem automatikus felvétel esetén létrejöhet szerzői jogi védelemben részesülő, egyéni-eredeti alkotás is.¹⁸

Konkrét esetben a fentebb említett szempontok részletes vizsgálatával lehet megállapítani, hogy valamely film szerzői jog által védett, valamennyi filmszerzőnek személyhez fű-

¹⁵ Filmtörvény 2. § 2. pont: Filmalkotás: a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (a továbbiakban: Szjt.) szerinti filmalkotás, ideértve a számítógépes vagy bármilyen platformon hozzáférhető játékprogram előzetesként készülő filmalkotást, ide nem értve a hírműsort, az aktuális és szolgáltató magazinműsört, a sportközvetítést, a beszélgetőműsört (talk-show), a játék- és vetélkedőműsört, és a gazdasági reklámtevékenység alapvető feltételeiről és egyes korlátairól szóló törvény hatálya alá tartozó reklámfilm-et.

¹⁶ Mttv. 203. § 11. pont: Filmalkotás: a szerzői jogról szóló törvény szerinti filmalkotás, ide nem értve többek között a hír- és politikai tájékoztató műsorszámot, az aktuális és szolgáltató magazin műsorszámot, a sportműsorszámot vagy egyéb esemény közvetítését tartalmazó műsorszámot, a játék és vetélkedő műsorszámot és a kereskedelmi közleményeket. Filmalkotás különösen a játékfilm, a televíziós film, a televíziós filmsorozat, az animációs film és a dokumentumfilm.

¹⁷ SZJSZT-08/2002. Videofelvétel szerzői jogi védelme; filmelőállítói jogok.

¹⁸ *Szinger András, Tóth Péter Benjamin: Gyakorlati útmutató a szerzői joghoz. Az EU-csatlakozástól hatályos szabályokkal.* Novissima, Budapest, 2004, p. 261.

zódó és vagyoni jogot biztosító mű, vagy „csak” a filmelőállítónak egyes jogokat engedő, szomszédos jogi oltalom alatt álló film. A Seuso-kincsekről készített videofelvétel szerzői jogi védelmével kapcsolatban is azt állapította meg a Szerzői Jogi Szakértő Testület (a továbbiakban: testület vagy SZJSZT) eljáró tanácsa, hogy ugyan szerzői műnek nem minősíthető (nem ismerhető fel a film egyéni, eredeti jellege, illetve nem fedezhető fel benne a szerkesztés nyoma sem), ugyanakkor a videofelvétel előállítóját mint filmelőállítót, a szomszédos jogi oltalom okán megilletik az Sztj. 82. §-ában biztosított szomszédos jogok.¹⁹ Ezekben a vitatott (határ)esetekben a filmszerző és a filmelőállító személye általában egybeesik, így ha szerzői alapon nem is, filmelőállítói szomszédos jog alapján engedélyezési és díjazás iránti joga van a jogosultnak.²⁰

3. A filmalkotások szerzői

A filmalkotás fogalmának pontos és szabatos Sztj.-beli meghatározásából az következne, hogy nem okozhat jogalkotói és jogalkalmazói vagy szakirodalmi nehézséget a filmalkotások szerzőinek a tisztázása. A helyzet fonáksága a filmalkotás speciális többszerzős jellegéből következik. A napjaink divatos műfajaként meghonosodott egyszemélyes szerzői filmek (videók) esetében természetesen nem merül fel kérdésként a szerző kiléte, szemben például egy egészestés játékfilmmel, ahol alkotók és szakemberek sokasága működik együtt a mű megszületésénél. A különböző műfajú filmek eltérő típusú szakértelmet, következésképpen más jellegű művészeti, szakipari, tudományos stb. végzettségű közreműködőket igényelnek, akiknél a szerzői, szerzőségi státusz eldöntése nem mindig egyértelmű. Ahogy a szerzői jog nem tudja a védelem alatt álló művek, műtípusok kimerítő felsorolását sem megadni, úgy a filmalkotás szerzőinek teljes körű jogszabályi listázása sem lehetséges. A filmalkotások sokszínűségéből és a filmszerzők behatárolhatatlan köréből következik foglalkoztatásuk, szerződéses jogviszonyuk bonyolultsága, ami kihatással van díjazásuk formájára, mértékére is.

A filmtörvény és az Sztj. eltérően hidalja át ezt a problematikát. A filmtörvény 1. mellékletében foglalt táblázatok tartalmazzák a filmalkotás elkészítésében részt vevő alkotókat, valamint művészeti és technikai munkatársakat, aminek a filmalkotások magyar részvétel szerinti besorolása és állami támogatása szempontjából van kiemelt jelentősége.²¹ Az Sztj. más megoldást választott: eltekint a film szerzőinek kimerítő felsorolásától, ellenben nevesíti a

¹⁹ I. m. (17).

²⁰ Kiss Zoltán, Szívi Gabriella: A közszolgálati médiaszolgáltatás és a szellemi tulajdonjogok kapcsolódási pontjai és szabályozási környezete. NMHH Médiatudományi Intézet, Budapest, 2015, p. 35.

²¹ A filmtörvény osztályozásának érdekessége a kategóriák és elemek eltérő pontozása: a szerzőkön belül a legmagasabb pontszámokat mindhárom esetben a rendező és a forgatókönyvíró éri el. A másik sajátosság, hogy az operatőrt ebben a kategóriarendszerben nem a szerzők közé, hanem csak a művészeti munkatársak közé sorolják, értelemszerűen alacsonyabb pontokkal. A szerzői jogban is szakmai vita tárgyát képezte az operatőrök minősége, viszont az Sztj. hatálybalépése óta a joggyakorlat már általában elismeri az operatőrök szerzőségét és jogdíjra való jogosultságát.

film céljára készült irodalmi és zeneművek szerzőit, a film rendezőjét, azzal a kiegészítéssel, hogy filmszerzőnek minősülnek továbbá „mindazok, akik a film egészének kialakításához szintén alkotó módon járultak hozzá.”²² A hibrid megoldás magyarázata az, hogy egyes műfajok és az adott film jellegétől függően egyes tevékenységek kiemelt szerepet kaphatnak (megalapozva a szerzőséget), míg más alkotótevékenységek háttérbe szorulnak, ahogy az a filmtörvény 1. mellékletében visszatükröződik. Ezért az egyes alkotásoknál egyedi megítélés tárgya, hogy bizonyos tevékenységek az adott filmet tekintve szerzői tevékenységnek minősíthetőek-e.²³ A filmalkotás rendezője vitán felül a film kiemelkedő, pótolhatatlan, mondhatni első számú szerzője, aki amellet, hogy – a producerrel egyetértésben – koordinálja a többi szerző munkáját, munkájával meghatározza a mű egészének a jellegét. Ezt így kifejezetten az Szjt. nem mondja ki, viszont két helyen is megjelenik a szabályozásban erre egyértelműen utaló rendelkezés: a filmalkotás védelmi idejének meghatározásánál és a filmalkotáshoz kapcsolódó jogok gyakorlásánál.²⁴ Mindebből azonban nem következik, hogy a rendezőt a film kizárólagos szerzőjének lehetne tekinteni.

4. A megfilmesítési szerződés különossége

A megfilmesítési szerződés – a kiadói szerződés mellett – a Szjt.-ben külön nevesített és szabályozott, műfajhoz rendelt szerződéstípus, amelynek a törvény tételesen meghatározza a kötelező tartalmi elemeit, és ezektől a szerző hátrányára nem, csak a javára lehet eltérni. Bár az Szjt. 66. §-a nem túlzottan részletekbe menő e szerződéstípus tartalmi elemeit illetően, a megfilmesítési szerződésre is alkalmazni kell – mint mögöttes szabályt – a felhasználási szerződésekre vonatkozó V. fejezetet, annak minden garanciális, „szerzővédő” előírásával együtt.²⁵

A megfilmesítési szerződés az általános felhasználási szerződésekhez képest egyedi sajátosságokkal rendelkezik (például a jövőben megalkotandó filmalkotásra vonatkozó felhasználási szerződés alapján átadott mű elfogadásáról a felhasználó a mű átadásától számított hat hónapon belül köteles nyilatkozni). A megfilmesítési szerződésben a filmszerző – ellenkező kikötés hiányában – átruhazza az előállítóra a filmalkotás felhasználására és a felhasználás engedélyezésére való jogot díj ellenében, a közös jogkezelés útján érvényesített díjigények kivételével,²⁶ amelyek az alábbiak:

²² Szjt. 64. § (2) bekezdése.

²³ Gyertyánfy: i. m. (14), p. 372.

²⁴ Szjt. 31. § (6) bekezdése és 65. § (3) bekezdése.

²⁵ A régi Szjt. kiegészítő („ágazati”) végrehajtási rendeleteként ismert 12/1970. (VI. 30.) MM rendelet a megfilmesítési szerződések feltételeiről és a szerzők díjazásáról részletesen szabályozta a szerzői jogi védelem alatt álló művek megfilmesítése céljából kötött szerződések tartalmi elemeit, a filmes műfajtak (írói művek, riportfilmek, dokumentumfilm, népszerű tudományos film, oktatófilm, reklámfilm) gyártására való felhasználása fejében fizetendő szerzői díjakat. Nem tartoztak a rendelet hatálya alá azok a szerződések, amelyeket kizárólag televíziós sugárzásra készülő film alkotásához kötöttek meg.

²⁶ Szjt. 66. § (1) bekezdése.

- a magáncélú másolásokra tekintettel megállapított díjigény (Szjt. 20. §-a),
- a terjesztés jogán belül a mű nyilvánosság részére történő haszonkölcsönbe adása, illetve a mű bérbeadással történő terjesztése [Szjt. 23. § (3) és (6) bekezdése],
- a mű nyilvánossághoz való közvetítésének jogán belül a nyilvánossághoz történő egyidejű, változatlan és csonkítatlan továbbközvetítés joga (Szjt. 28. §-a).

A filmalkotók díjazásának is sarkalatos szabálya, hogy minden felhasználási módban külön-külön díjazás illeti meg a szerzőt. A megfilmesítési szerződésekre vonatkozó külön rendelkezések ehhez annyit tesznek hozzá, hogy felhasználáshoz kapcsolódó bevételnek minősül az a támogatás is, amelyet az előállító a film megvalósításához kap, és a díj megfizetésére az előállító köteles.²⁷ A rendelkezés nyilvánvalóan azt a régi gyakorlatot kívánta törvényi szintre emelni, amely szerint egy-egy szerző elismertsége a megvalósításhoz nélkülözhetetlen támogatások megítélésénél meghatározó, ezért akceptálható a szerző díjigénye a támogatásokra is.²⁸

A megfilmesítési szerződés aláírása továbbá olyan kötöttségekkel jár, hogy az előállítás befejezésétől számított tíz éven belül ugyanarra a műre csak az előállító hozzájárulásával köthet újabb megfilmesítési szerződést a szerző (remake). Ez a korlátozás kiterjed a rajz- vagy bábfilmekben szereplő jellegzetes alakra, valamint – a felek megállapodása esetén – a szerzőnek a film céljára készített és felhasznált művével azonos témájú másik művére is.²⁹ Az a tény, hogy a szerző remake-joga időbeli korláthoz kötött, még nem jelenti azt, hogy az előállító külön engedély nélkül élhetne ezzel a joggal. Az Szjt. 66. § (1) bekezdése ugyanis az előállító jogai között a filmalkotás felhasználását említi, vagyis szerződésben kell remake-jogáról a szerzőnek – a vagyoni jogok védelmi idején belül – lemondania az előállító javára ahhoz, hogy az előállító jogszerűen újabb filmet készíthessen a már elkészült film alapján.³⁰

Nem mehetünk el szó és magyarázat nélkül a megfilmesítési szerződés értelmezési és alkalmazási nehézségei mellett. Ilyen problémákkal nem találkozunk a kiadói szerződésnél, ahol a helyzet sokkal egyszerűbb: a kiadói szerződés a szerzőt kötelezi a mű rendelkezésre bocsátására, a kiadót pedig feljogosítja a kiadásra és a forgalomba hozatalra, azzal a felté-

²⁷ Szjt. 66. § (3) bekezdése.

²⁸ Az előállítót megillető filmgyártási (állami) támogatás dogmatikailag semmiképpen nem tekinthető felhasználási bevételnek, mivel a felhasználási bevétel alapja a film elkészítése. Nem egyértelmű továbbá a támogatás fogalma sem (sokszor a támogatás természetbeni juttatás formáját ölti, például gyártási infrastruktúra ingyenes rendelkezésre bocsátása). A gyakorlatban is bizonytalanságot eredményez, hogy a megfilmesítési szerződések megkötésének időpontja általában megelőzi a támogatások folyósítását, ezért erről csak nagyon körültekintően lehet és kell rendelkezni a szerződéseknek.

²⁹ Szjt. 66. § (8) bekezdése.

³⁰ A jogi szabályozás tehát kettévontja azokat a jogokat, amelyekkel kapcsolatban a szerző saját maga érvényesítheti az igényeit, illetve ahol a díjigényeit csak közös jogkezelő útján realizálhatja. A közös jogkezelők által kötött felhasználási szerződéseknél az egyes felhasználási módok esetében a fizetendő jogdíj összegét a filmszerzőket és a filmelőállítókat képviselő vagy a nevükben eljáró jogkezelők (ARTISJUS, FilmJUS) minden évben előre megállapítják, és jogdíjközlemények formájában közlést tesznek a Hivatalos Értesítőben.

tellel, hogy ha a kiadás és a forgalomba hozatal megtörténik, köteles szerzői díjat fizetni. A többszerzős filmalkotások esetében a szerzői és szomszédos jogi jogosultak számossága, valamint a jogok összetettsége okozta fejtörést a megfilmesítési szerződés összeállítása során. A jogosulti oldalon például az előadóművészek jogi „státuszát” nehéz megfilmesítésre adott engedélynek tekinteni, mivel szerzői jogi értelemben véve nem a filmtől független előadás filmben rögzítése történik, hanem a filmkészítés során létrejövő előadásé, továbbá az Szjt. külön rendezi a jogok alakulását amikor kimondja, hogy ha az előadóművész hozzájárult ahhoz, hogy előadását filmalkotásban rögzítsék, a hozzájárulással – ellenkező kikötés hiányában – a film előállítójára ruházza át a vagyoni jogokat.³¹ A film rendezője és operatőre szintén szerződésben ruházza át a film felhasználásának a jogait, ám ezt a gyakorlatban nem megfilmesítési, hanem alkotói, rendezői felhasználási szerződésként ismerik.³² Tartalmi oldalról pedig a megfilmesítési jog a mű filmre való adaptálása, átdolgozása mellett jelentheti az elkészült film hasznosítását is. Amennyiben csak a mű létrehozásáról, átdolgozásáról van szó, annak tartalmilag csak felhasználási engedély adása lehet a tárgy,³³ míg ha a szerződés a már elkészült filmalkotás felhasználási eseteiről szól, ott a filmen keletkezett jogok átruházása is lehetséges. Azok a szerzők pedig, akik tekintetében a jogátruházási védelem szabálya nem érvényesül, a megfilmesítési szerződés tartalmával azonos eredményt hozó felhasználási szerződést kötnek – ezt a gyakorlat szintén gyakran megfilmesítési szerződésnek hívja.³⁴

Takó Sándor szerint a megfilmesítési szerződésben a filmalkotó kizárólagos, időbeli és területi korlátozás nélküli felhasználási engedélyt ad a filmelőállítónak a filmalkotás felhasználására, valamint e felhasználás harmadik személyek részére való engedélyezésére.³⁵ Ezekre a jogviszonyokra az Szjt. kifejezetten kizárja a munkaviszonyban alkotott művekre vonatkozó szabályok alkalmazhatóságát, tekintettel a vállalkozási formák meghonosodására és elterjedésére a filmgyártás világában, ahol a filmszerzőket, előadóművészeket és egyéb közreműködőket már nem munkavállalóként foglalkoztatják a filmelőállítók, hanem vállalkozóként, cégek tagjaként vagy képviselőként szerződnek velük.³⁶

³¹ Szjt. 73. § (3) bekezdése.

³² Gyertyánfy: i. m. (14), p. 378.

³³ A film elkészítését megelőzően már meglévő művön fennálló átdolgozási jog nem ruházható át, arra csak felhasználási engedély adható.

³⁴ Grad-Gyenge Anikó: Film és szerzői jog. A megfilmesítési szerződés. NMHH Médiatudományi Intézete, Budapest, 2016, p. 78.

³⁵ Takó Sándor: A filmforgalmazás magánjogi kérdései. A filmforgalmazási szerződés 1. A filmforgalmazásról általában. In Medias Res, 2018. 2. sz., p. 309–325.

³⁶ A régi Szjt. nem emelte ki a filmalkotásokat a munkaviszonyban alkotott művekre vonatkozó szabályok hatálya alól, ezért a védelmi idő lejártáig sok olyan filmalkotás szerzője vagy ezek jogutódja lehet érintett, akiknek a filmalkotásra vonatkozó jogviszonyát az Szjt. 1999. szeptember 1-jei hatályba lépése előtt kötött munkaszerződésekre és az 1969-es régi Szjt. munkaviszonyra vonatkozó szabályai alapján kell értelmezni és elbírálni a filmelőállítónak adott engedélyek és felhasználási jogok vonatkozásában.

5. A filmalkotók díjazásának jogi keretei

A filmszerzők, filmalkotók díjazását az Szjt. helyezte új alapokra a megfilmesítési szerződés alapján kötelezően fizetendő elavult és anakronisztikus díjtételeket rögzítő 12/1970. (VI. 30.) MM rendelet hatályon kívül helyezésével. Az új szabályozás egyfelől „szabadárassá” tette a megfilmesítési szerződés alapján járó díjak mértékét, másfelől bevezetett három speciális, a filmszerzők vagyoni jogait fokozottabban védő rendelkezést. Az egyik a filmelőállító legalább évenkénti, írásbeli elszámolási kötelezettsége volt a szerzők felé a felhasználásról.³⁷ Ezt a szabályt az Szjt. 2021. június 1-jétől hatályos jogharmonizációs módosítása³⁸ helyezte hatályon kívül azzal az indokkal, hogy az Szjt.-ben újonnan előírt általános tájékoztatási kötelezettség miatt szükségtelenné vált a megfilmesítési szerződés tekintetében előírt éves tájékoztatási kötelezettség.³⁹ Ennek előírása nem volt összhangban a filmalkotás hasznosításának ismertetett felhasználói láncolatával, amelynek csak első (bevételi) állomása a film előállítója, aki a láncolat minden egyes szereplőjét nem is tudja figyelemmel kísérni és kontrollálni.

A másik egyedi rendelkezés a minden egyes felhasználási mód tekintetében a filmszerzőket megillető díjazásra való jogosultság,⁴⁰ ami az Szjt. 16. § (4) bekezdésben foglaltaknál hangsúlyosabban emeli ki a szerző és a felhasználással elért bevétel közötti közvetlen kapcsolat fontosságát. A Nagykommentár szerint ugyanis a bevétellel lehet arányos a díjazás úgy is, ha az nem kötődik külön-külön minden egyes felhasználási módhoz.⁴¹ A filmszerzőkre vonatkozó többlétszabályt tehát indokolja a filmalkotások sokrétű felhasználási skálája és a felhasználásért járó, esetenként nem jelentéktelen forgalmazási bevétel. Kérdés viszont, hogy ennél a sajátos műtípusnál a filmelőállító elszámolhat-e, és milyen költségeket a bevételével szemben, azaz mi tekinthető a szerzői jogdíj alapját képező bevételnek.⁴²

Végül, a harmadik filmszerző-specifikus rendelkezés szerint a felhasználáshoz kapcsolódó bevételnek minősül az a támogatás is, amelyet az előállító a film megvalósításához kap.⁴³ Ez a szabály több értelmezési kérdést is felvetett a bevezetését követő években, amelyek részben hosszas pereskedés útján, részben megegyezéssel mára zömében nyugvópontra jutottak. Az egyik vitatott pont a különböző támogatások jogdíjalapba való tartozásának a megítélése

³⁷ Szjt. 66. § (5) bekezdése. Hatálytalan: 2021. június 1-jétől.

³⁸ 2021. évi XXXVII. törvény a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény és a szerzői jogok és a szerzői joghoz kapcsolódó jogok közös kezeléséről szóló 2016. évi XCIII. törvény jogharmonizációs célú módosításáról.

³⁹ Szjt. 50/A. §-a.

⁴⁰ Szjt. 66. § (3) bekezdésének első mondata.

⁴¹ Gyertyánfy: i. m. (14), p. 380.

⁴² Az elszámolható költségek körét illetően irányadó lehet a nem filmgyártási célú mozgóképzakmai tevékenységek állami támogatásának szabályairól szóló 67/2013. (X.17.) EMMI rendelet vagy a Nemzeti Filmintézet Közhasznú Nonprofit Zrt. hatályos Támogatási szabályzata (2022. január 31.): https://nfi.hu/file/documents/0/0210/tamogatasi_szabalyzat_20220131_alairt.pdf.

⁴³ Szjt. 66. § (3) bekezdésének második mondata.

volt, mivel jogbizonytalanságot okozott, hogy a támogatások beszámítása kifejezetten csak a filmek megvalósítása kapcsán került kimondásra, szemben az egyéb műfajokba tartozó művek létrehozására kötött felhasználási szerződésekkel, amelyekkel kapcsolatban az általános szabály „csak” a felhasználáshoz kapcsolódó bevétellel arányos díjazás követelményét támasztja. A jelentős felhasználók, illetve országos szakmai szervezeteik a közös jogkezelés keretében érvényesített jogdíjigények kapcsán sokáig ellenálltak a támogatások jogdíjalapba vonásának, míg végül elfogadást nyert, hogy például a sugárzási jogdíjak számításánál a támogatások egyértelműen a bevételek részét képezik, tehát a jogdíjalap meghatározásánál valamennyi bevételt, így például a reklámbevételeket és a szponzori támogatást is figyelembe kell venni. Egyéb esetekben azonban a bevétel, a forgalom (a tényleges kihasználtság), illetve a szolgáltatás eredményessége nem vehető figyelembe a jogdíj meghatározásánál.

A közvetlen és közvetett filmszakmai támogatások értelmezési problémákat vetnek fel, mivel sokszor nem egyértelmű a támogatás tartalma, például amikor a támogatás „természetbeni juttatás” formáját ölti gyártási infrastruktúra ingyenes rendelkezésre bocsátásával. Az is bizonytalanságot eredményezhet, hogy a megfilmesítési szerződések megkötésének időpontja általában megelőzi a támogatások folyósítását. Azt azonban a hazai joggyakorlat is magáévá tette, hogy egy filmalkotás veszteségessége nem zárja ki a díjazást (és az arányos díjazást sem!), hiszen alapvetően a költségek levonása a filmelőállító saját gazdálkodási körébe tartozó elszámolási rend része, ami nem adhat alapot a szerzői jogdíj elvonására.⁴⁴

A filmalkotókat, különösképpen a filmrendezőket és a filmírókat, eredendően az alábbi forrásokból illeti meg díjazás:

- a filmalkotás létrehozásáért járó (alkotói) díj, ami nem annyira jogdíj, mint inkább a munka elvégzésének ellenértéke (vállalkozói díj),⁴⁵
- a vagyoni (felhasználási) jogok átengedése fejében járó egyszerű jogdíj,⁴⁶
- a jogosultakat a felhasználáshoz kapcsolódó bevételhez fűződő folyamatos díjigényből megillető díjak (praktikusan: százalékos részesedés az előállítóhoz befolyt nettó bevételből),
- a jogosultakat a közös jogkezelés útján érvényesített egyéb, a felhasználási jogok átengedése után is megillető „maradványdíjak”.⁴⁷

⁴⁴ Gyertyánfy: i. m. (14), p. 380.

⁴⁵ Ez mindig bruttó bevétel, vagyis ezekből a közterhek (jövedelemadó, TB-járulékok) levonásra kerülnek.

⁴⁶ A társasági adózás körében az adózás előtti eredményt csökkenteni lehet az adóévben jogdíj címén kapott bevétel 50 százalékaival. (Ilyen levonás nem érvényesíthető vállalkozói díjbevételekkel szemben.) A felek a megfilmesítési szerződésben az összes körülményt mérlegelve, maguk határozzák meg a munkadíj és a jogdíj megosztási arányát, nem sértve azt a fő elvet, miszerint mindkét díjelemnek reálisnak kell lennie. A kialakult gyakorlat alapján a munkadíj mértékét 20-30 százalékban, a felhasználási jog ellenértékéért fizetendő jogdíj mértékét pedig 70-80 százalékban szokták meghatározni. Ez az arány bizonyos esetekben korrekcióra szorul. Amennyiben a jogosult nem kizárólagos, hanem időtartamra, területre és felhasználási módra stb. korlátozott mértékű felhasználási jogot enged át a felhasználóknak, úgy nem kifogásolható, ha a felek a teljes díj 50-60 százalékát munkadíjnak, míg 40-50 százalékát jogdíjnak tekintik.

⁴⁷ Grad-Gyenge: i. m. (34), p. 85.

A gyakorlatban a filmelőállító nyomására a megfilmesítési szerződésbe sokszor belefoglalják, hogy a felek a megállapított díjazást kölcsönösen a bevétellel arányosnak tekintik. Ilyen „lemondás” esetén gyakran felmerül az a kérdés, hogy a bevételek nem várt megugrására hivatkozva van-e mód a szerződés utólagos módosítására. A korrekcióra abban az esetben nincs lehetőség, ha a filmszerző a bevétel meghatározott százalékát mint jogdíjat a bevétellel arányosnak fogadja el. Nem zárható ki annak bíróság előtti bizonyítása, hogy a siker (és magasabb bevétel) ismeretében a szerző a százalékos díjrész mértékét másként határozta volna meg. Ehhez a fellépéshez alapot szolgálhatnak az Sztj. értékarányosságot védő szabályai.⁴⁸ A jogdíjat a bevétellel arányosnak elismerő szerződési kikötés vagy nyilatkozat hiányában, továbbá ha nincs a bevételből való részesedés arányszámmal vagy százalékosan meghatározva (csak egyösszegű díj van), a bevételek későbbi ismeretében az Sztj. 66. § (3) bekezdés alapján kérhető a jogdíj mértékének korrekciója.⁴⁹

Általánosságban kijelenthető és védhető álláspont, hogy ahol egy felhasználó profitot realizál, ott a szerzői jogi jogosultak számára biztosítani kell a bevételből való részesedést. A nemzetközi jogfejlődés igyekszik lépést tartani azzal a ténnyel, hogy az információs társadalomban, a médiakonvergencia világában a filmalkotások és más audiovizuális művek terjesztése és közönséghez való eljuttatása jelentős mértékben áttevődik a fizikai hordozókról (DVD, pendrive stb.) az online elérhető tartalmak hozzáférhetővé tételére (video on demand, IPTV stb.).⁵⁰ Ebbe az irányba mutat a szerzői jog reformjaként elfogadott SatCab-irányelv,⁵¹ amely a sugárzás altípusaként vezette be a közvetlen betáplálást mint új felhasználást. Az Sztj.-be is átültetett, és 2021. június 1-jétől hatályos rendelkezés értelmében közvetlen betáplálás az az eljárás, amikor a médiaszolgáltató a műsorhordozó jelet közvetlenül a jelek elosztójához juttatja el olyan módon, hogy ahhoz a nyilvánosságnak nincs hozzáférése, és a jel majd csak az elosztó tevékenységének következményeként lesz a nyilvánosság számára elérhető.⁵² Az új szabály alapján az e technológiával történő közvetítéseknél úgy kell tekinteni, hogy csak egyetlen nyilvánossághoz közvetítési cselekmény történik, amiben mind a médiaszolgáltató, mind pedig a jelek elosztója részt vesz, cselekményeik tekinte-

⁴⁸ Sztj. 48. § (1) A polgári jog általános szabályai szerint a bíróság akkor is módosíthatja a felhasználási szerződést, ha az a szerzőnek a felhasználás eredményéből való arányos részesedéshez fűződő lényeges jogos érdekét azért sérti, mert a mű felhasználása iránti igénynek a szerződéskötést követően bekövetkezett jelentős növekedése miatt feltűnően nagyra válik a felek szolgáltatásai közötti értékaránytalanság.

⁴⁹ Gyertyánfy: i. m. (14), p. 380.

⁵⁰ Bővebben l.: Internethasználati szokások, digitális média- és tartalomfogyasztás. Közzétéve: 2023. február 2.: https://nmhh.hu/cikk/235951/Internethasznalati_szokasok_digitalis_media_es_tartalomfogyasztas.

⁵¹ A műsorszolgáltató szervezetek egyes online közvetítéseire, valamint televíziós és rádiós műsorok továbbközvetítésére alkalmazandó szerzői jogok és szerzői joggal szomszédos jogok gyakorlására vonatkozó szabályok megállapításáról, valamint a 93/83/EGK tanácsi irányelv módosításáról szóló, 2019. április 17-i (EU) 2019/789 európai parlamenti és tanácsi irányelv (SatCab-irányelv).

⁵² Sztj. 26. § (5a) bekezdése.

tében pedig a jogosultaktól külön-külön engedélyt kell szerezniük és díjat fizetniük.⁵³ A magasabb szintű jogvédelem eredményeként a kábeltévés szolgáltatók közvetlen betáplálás (kódolás) esetén is csak úgy sugározhatják a filmeket, hogy megfizetik a jogdíjat a szerzői jogosultak mellett az előadóművészeknek is.

A szerzői jogi reformcsomag másik fontos pillére a CDSM-irányelv,⁵⁴ amely átfogó jelleggel törekszik az Unió szerzői jogi szabályait a digitális korhoz igazítani a szerzői jog által védett tartalmak felhasználása és megosztása terén.⁵⁵ Az Sztj.-be a SatCab-irányelvvel együtt és egyidőben átültetett CDSM-irányelv tisztázza a tartalommegosztó szolgáltatók felelősségét a felhasználók által feltöltött, szerzői jogi védelem alatt álló tartalmak megjelenítéséért: a tartalommegosztó szolgáltatók elsődlegesen felelősek a szerzői jogok megsértéséért, ha nem az adott helyzetben általában elvárható legnagyobb gondossággal szűrik a felhasználók által feltöltött tartalmakat, vagy nem gondoskodnak arról, hogy a szükséges felhasználási engedélyeket megszerezzék. Ugyanakkor azt is biztosítják, hogy ne akadályozzák a szerzői jogok jogszerű felhasználását például a paródiák indokolatlan kiszűrésével.⁵⁶ A CDSM-irányelv ugyanakkor nem orvosolja azt a helyzetet, hogy a különböző tartalommegosztó platformok (YouTube, Facebook, Spotify stb.) a felhasználók által feltöltött – gyakran szerzői műnek minősülő – tartalmak elérhetővé tételével jelentős nyereséget termelnek, a tartalmak felhasználásához azonban engedélyt a jogosultaktól nem kérnek, továbbá a bevételeik mértékéhez képest aránytalanul alacsony jogdíjat fizetnek az érintett jogosultaknak.⁵⁷

A technikai szűrés, a jogvédett tartalmak blokkolása mindazonáltal lehetővé teszi a jogosultak számára, hogy a találatok alapján lépéseket tegyenek jogsértő tartalom felbukkanása esetén, ami egyúttal a jogdíjak érvényesítését is megkönnyíti. A jogi szabályozás önmagában nem garantálja a szerzők számára, hogy ténylegesen meg is kapják a nekik járó jogdíjat; ezt ebben az esetben is közös jogkezelő szervezeteiken keresztül érhetik el. „Az új szabályozás teljesen megváltoztatja az online platformok piacának engedélyezési, felelősségi viszonyait, ami hosszú távon biztosíthatja a szerzők számára, hogy a platformokon zajló óriási

⁵³ Keserű Barna Arnold: BLOG – Szerzői jogi reform – a CDSM-irányelv átültetése: <https://keserubarna.hu/blog/8-cdsm.html>.

⁵⁴ Az Európai Parlament és a Tanács 2019. április 17-i (EU) 2019/790 irányelve a digitális egységes piacon a szerzői és szomszédos jogokról, valamint a 96/9/EK és a 2001/29/EK irányelv módosításáról (CDSM-irányelv).

⁵⁵ Lábodny Péter: Szerzői jogi „user-szabadságok” a globális tartalommegosztó platformokon. In *Medias Res*, 2021. 1. sz., p. 102–127: <https://media-tudomany.hu/archivum/szerzoi-jogi-user-szabadsagok-a-globalis-tartalommegosztó-plafformokon/>.

⁵⁶ Kovács Márk: Magyarország az elsők között ültette át a CDSM és SatCab II irányelveket. *Jogászvilág*, 2021. 06. 28.: <https://jogaszvilag.hu/szakma/magyarorszag-az-elsok-kozott-ultette-at-a-cdsm-es-satcab-ii-iranyelveit/>.

⁵⁷ Dobos István, Schwartz Dániel: Szerzői jogi törvény módosítása – A „value gap” problémája: <https://doboslegal.eu/szerzoi-jogi-torveny-modositasa-a-value-gap-problemaja/>.

léptékű tartalomfelhasználás ne csak a népszerűségüket fokozza, hanem a jövedelmüket is gyarapítsa.”⁵⁸

Összefoglalva, a nemzetközi és a hazai szerzői jogi szabályozás nem tartalmaz a fentebb ismertetetteknel részletesebb és konkrétabb rendelkezéseket a filmek alkotóinak díjazására vonatkozóan. Amíg a régi Szjt.-hez kapcsolódó 12/1970. (VI. 30.) MM rendelet még rögzítette, hogy a filmkészítés során létrejövő egyes művek önálló védelemben, szerzői pedig meghatározott összegű jogdíjban (ún. „alkotói” díjban, majd a megfilmesítéskor „megfilmesítési díjban”) részesülnek, addig az Szjt. legkonkrétabb szabálya a filmszerzőt felhasználási módoként külön-külön megillető díjazás, valamint a film megvalósításához kapott támogatások felhasználáshoz kapcsolódó bevételnek minősítése. Ennek elsődleges magyarázata, hogy a filmszerző főszabályként átruházza a filmelőállítóra a filmalkotás felhasználására és a felhasználás engedélyezésére való jogot díj ellenében – a közös jogkezelés útján érvényesített három vagyoni jog és díjigény kivételével.⁵⁹

A magáncélú másolásokra tekintettel megállapított és befolyt („üreshordozó-”) jogdíjak felosztásánál a FilmJUS Filmszerzők és Előállítók Szerzői Jogvédő Egyesülete (a továbbiakban: FilmJUS) különbséget tesz a filmírók és a filmalkotások mozgóképi alkotói (rendezők, operatőrök, valamint díszlet- és jelmeztervezők) között. A filmírókat megillető jogdíjakat a FilmJUS a tárgyévben a monitorozott csatornákon sugárzott művenként, a Felosztási Szabályzat 1. számú mellékletében található, műfaj szerint súlyozott hossza alapján osztja fel. A filmalkotások mozgóképi alkotóinál a jogdíjfelosztás alapja az adott jogosulti körök számára járó jogdíjmennyiség, amely az ARTISJUS Magyar Szerzői Jogvédő Iroda Egyesület (a továbbiakban: ARTISJUS) mint beszedő szervezet által a filmalkotások mozgóképi alkotói részére átutalt jogdíj (növelve a kamatokkal és az elévült összegekkel), amelyet a FilmJUS a teljes tárgyév folyamán monitorozott televíziók műsoradatai alapján oszt fel az érintettek között úgy, hogy a rendezők részére ezen alapösszeg 85,4 százaléka, az operatőrök részére 10,1 százaléka, míg a díszlet- és jelmeztervezők részére 4,5 százaléka kerül elkülönítésre.

A filmalkotások bérbeadása után fizetendő jogdíjakkal kapcsolatban a FilmJUS Felosztási Szabályzata mindössze annyit mond, hogy amennyiben azt az arra jogosult (filmelőállító vagy terjesztő) beszedi és átadja a FilmJUS részére, a bérbeadással kapcsolatos rendelkezésre álló adatok alapján az érintett szerzők között felosztja.⁶⁰ A közös jogkezelő éves beszámolóiban nem tartalmaznak adatokat bérbeadásból származó díjbevételekről, ami azt mutatja, hogy a filmalkotások analóg hordozón (például DVD-n) történő példányonkénti üzletszerű kölcsönzése mára leáldozott, még akkor is, ha a FilmJUS évről évre megállapítja és közzé-

⁵⁸ *Tomasovszky Edit: Újraírt játékszabályok – változások az online tartalommegosztók és a szerzők viszonyában.* Papageno, 2022. 02. 28.: <https://papageno.hu/blogok/focus-on-you/2022/02/ujrairt-jatekszabalyok-valtozasok-az-online-tartalommegosztó-platformok-es-a-szerzők-viszonyaban/>.

⁵⁹ Szjt. 66. § (2) bekezdése.

⁶⁰ Lásd a FilmJUS hatályos Felosztási Szabályzatának 7.1. pontjában: http://archiv.filmjus.hu/5_feloszab/FeloSzab_230126.pdf.

teszi ennek díjzabását.⁶¹ Egyedül a szabad felhasználások körébe tartozó, ezáltal engedély- és díjmentes nyilvános könyvtári kölcsönzés keretében működik sok helyen jelenleg is a DVD-kölcsönzés.⁶²

A filmek nyilvánosságához történő egyidejű, változatlan és csonkítatlan továbbközvetítése (az ún. kábeltelevíziózás) szempontjából jogosult műnek tekinthetők az Szjt.-ben meghatározott filmalkotások, függetlenül attól, hogy azok eredetileg milyen képhordozón készültek. A FilmJUS által felosztandó kábeltelevíziós jogdíjakból azon filmalkotásrészletek szerzői, illetve előállítói részesülhetnek, amelyek hossza meghaladja az 59 másodpercet. A mozgóképi alkotóknak járó kábeltelevíziós jogdíjrész 85,8 százaléka a filmrendezőket, 10,2 százaléka a filmoperatőröket, valamint 4 százaléka a díszlet- és jelmeztervezőket illeti. A filmíróknak és a filmalkotások mozgóképi alkotóinak a belföldi eredetű monitorozott televíziós csatornákra eső jogdíjak felosztása a teljes tárgyévra vonatkozó műsoradatok alapján történik. A jogdíjakat a FilmJUS a monitorozott csatornák műsoradatai alapján a tárgyévben sugárzott művenként, a Felosztási Szabályzat mellékletének műfaj szerint súlyozott hossza alapján osztja fel és fizeti ki.⁶³ Mindezeknél részletesebb adatokat nem tartalmaz a Felosztási Szabályzat, és a FilmJUS éves beszámolóit sem szolgáltatnak bővebb információkat a befolyt és felosztott jogdíjak összegéről, vagy a kifizetéssel érintett jogosultak számáról.⁶⁴

6. A filmalkotók díjazásának joggyakorlata

A filmalkotókat a műveik elkészítése és felhasználása fejében megillető anyagi ellenszolgáltatások (praktikusan szerzői díjazások) megalapozottságával és mértékének megállapításával kapcsolatos jogalkalmazói gyakorlatról az SZJSZT szakvéleményeiből és az esetenkénti bírósági ítéletekből tájékozódhatunk. Ezekből az ügyekből következtetni lehet a filmszerzők díjazásának nagyságrendjére, miközben nem feledkezhetünk meg arról, hogy a filmek sokfélesége, az alkotók személye, közreműködésük (hozzájárulásuk) foka és jellege teljesen szélsőséges, és egymással nem összemérhető díjmértékeket eredményezhet.

⁶¹ A jogdíj mértéke több tényezőtől függ: egyrészt a többszörözött mű árából, másrészt a sokszorosítás példányszámától, harmadrészt az audiovizuális műnek az adott hordozón lefoglalt hosszától. A fizetendő jogdíj kiszámításának módszere a következő: példányonkénti, a fogyasztói (áfát magába foglaló) ár 8,6 százaléka, vagy a felvételkiadó nettó (áfa nélküli) átadási árának (terjesztők számára közzétett katalógusár, PPD) 14 százaléka, szorozva a filmalkotásból legyártott példányok számával, szorozva a hordozón található audiovizuális mű elfoglalt helyének arányával a hordozó teljes, felhasznált kapacitásához viszonyítva.

⁶² Szjt. 39. § Az országos szakkönyvtárak a mű egyes példányait szabadon haszonkölcsönbe adhatják. Ez a rendelkezés nem vonatkozik a szoftverre és a számítástechnikai eszközökkel működtetett adatbázisra.

⁶³ A külföldi jogosultakat megillető jogdíjakat a FilmJUS az egyes nemzeti vagy nemzetközi jogkezelő szervezetekkel kötött ún. kölcsönös képviselői szerződések alapján fizeti ki. A szerződött külföldi szervezetek számára a műsoradatokra vonatkozó tájékoztató lista alapján a szervezetek megjelölik azon műveket, amelyek jogosultjait képviselik. Az ezen művek után járó jogdíjakat a FilmJUS – a köztük lévő megállapodás rendelkezései alapján – átutalja az érintett szervezeteknek.

⁶⁴ 2022. évre vonatkozóan lásd: http://archiv.filmjus.hu/6_jegyzokonyvek/bszamol/bszamolok_2021.htm.

Dokumentumfilm-sorozatban korábban más dokumentumfilm céljára készített vágatlan filmanyag felhasználása és ennek díjazása tárgyában indult perben az alperes arra hivatkozott, hogy egy másik személy 6x60 perces filmfelvételét a sorozat két 50–55 perces részében 240 000 forintért felhasználták, ezért a felperes 6 000 000 forintos követelése eltűzött. A testület eljáró tanácsa szerint ezek az adatok csak korlátozottan szolgálhatnak összehasonlítás alapjául. „Míg ezen összegek a dokumentumfilm teljes gyártási költségeit mutatják, a jogvita tárgya kész, bár vágatlan filmanyag felhasználása és átdolgozása fejében fizetendő díj összege. Megállapítható, hogy a dokumentumfilm időtartama nincs összefüggésben a gyártási költségekkel, és filmenként külön-külön vizsgálandóak a gyártás költségeket befolyásoló tényezők.” A díjazás meghatározása során az eljáró tanács azonban nem tartotta indokoltnak kizárólag a gyártási költségekből kiindulni. Az Szjt. szövege nem támasztja alá ezt a fajta számítási módot. Jelen esetben figyelembe kell venni, hogy már korábban elkészült archív anyag ismételt felhasználására került sor, amelynek következtében eltűzöttnek minősül a díjazást az új felvételek készítésén alapuló dokumentumfilm teljes gyártási költségeire alapozni. A perbeli filmanyag felhasználásával készített dokumentumfilmet már nyilvánosságra hozták a per tárgyát képező felhasználás előtt, tehát nem arról van szó, hogy az alperes megrendelte a filmet.

Az ügyben eljáró tanács idézte az SZJSZT-39/2000/1–2 számú szakvéleményt, amely a következőképpen határozta meg a díjazás összegét: „A filmalkotás hagyományos felhasználási módozataihoz (filmszínházi forgalmazás, videokazettán történő forgalmazás, televíziós sugárzás stb.) kapcsolódó szokásos jogdíjtarifák és felhasználói bevételek közismertek, és viszonylagos pontossággal behatárolhatók. Ebből következően az ilyen típusú jogsértéseknél az okozott vagyoni hátrány összege meglehetősen pontossággal megállapítható, megbecsülhető. A vagyoni hátrány megállapításánál figyelembe kell venni a Magyar Televízióban – amely ezeknek a filmeknek a legnagyobb potenciális hazai felhasználója – alkalmazott sugárzási jogdíjakat. A bűnügyi iratok között is fellelhető sugárzási szerződések tanúsága szerint az érintett filmekből egy 3-3 perces bejátszásért 1998-ban 35 000, illetve 60 000 forintot fizetett a televíziószervezet az országos sugárzásra. Egy teljes mű (30-45 perces dokumentumfilm vagy tudományos ismeretterjesztő film) országos sugárzási díja: 200 000-500 000 forintig terjedhet, egy 'egészestés' magyar játékfilm esetében pedig ez maximum 1 000 000 forint lehet.”⁶⁵

Az SZJSZT-nek nem volt információja a 2005-ben történt sugárzás idején alkalmazott hasonló sugárzási díjról, és figyelembe kellett vennie azt is, hogy az idézett szakvélemény tényállása hét évvel korábbi. A felperes 6 000 000 forint + áfa, és annak kamatait magában foglaló díj követelése arányosságának meghatározása során az eljáró tanácsa az alábbiakat emelte ki:

⁶⁵ SZJSZT-39/2000/1–2. Filmek engedély nélküli bemutatása; az okozott vagyoni hátrány.

- figyelemmel kell lenni arra, hogy az alperes nem a felperes teljes filmanyaga, hanem csak nyolc interjúalannyal készült interjú tekintetében használta fel a felperes anyagát; az alperes filmanyaga ezzel szemben összesen 13 személlyel tartalmaz interjúkat;
- a gyártási költséget a díjazás összegének meghatározásakor mint viszonyítási alapot lehet értékelni, mert figyelembe kell venni, hogy alperes kész filmanyagokat használt fel, és ezért a piaci díjat befolyásolja az, hogy alperes nem kívánt a dokumentumfilm-sorozat elkészítéséhez szükséges teljes költségvetést beruházni, hanem éppen a kész filmanyag felhasználásával kívánt alacsonyabb költséggel készíthető új filmet sugározni. Ezért a gyártási költségek összegéhez képest díjcsökkentő tényező, hogy nem az alperes rendelte meg a filmforgatást, hanem a perbeli kész filmanyag felhasználásával készített azonos történelmi kort bemutató másik dokumentumfilmet. A felperesnél az újabb felhasználás során semmilyen további költség nem merült fel, a gyártási költségei feltehetőleg már az első felhasználásnál megtérültek, és számára nem volt előrelátható, hogy 10 évvel később további felhasználásra kerül sor, amelyből további díjbevétele származhat;
- olyan díjazás arányos, amely magasabb, mint a másik személynek fizetett 240 000 forint díj (arányosan vetítve az epizódok számára), figyelemmel arra, hogy az ennek a személynek fizetett díj mutatja „a piaci alku folyamán” kialakult díjat, de a felperesi film lényegesen szélesebb körű előkészítő munkát igényelt;
- díjemelő tényezőként figyelembe kell venni „az áru sajátosságát, ritkaságát”, azt, hogy a háborút és a szovjet légereket megjárt generáció szinte utolsó tagjaival készültek az interjúk, és halálukra tekintettel egyszeri és visszahozhatatlan lehetőség volt a felvételek elkészítése;
- a felek elmulasztották a megállapodást a díjban, ami arra utal, hogy a felhasználás fejében fizetendő díj összegét a felek akkor nem tartották lényegesnek, amely körülmény azonban végül a jogvitához vezetett.

Mindezekre tekintettel megalapozatlan, és a szerzői jog alapvető szabályaival is ellentétes az az alperesi álláspont, miszerint az „adathordozók” ára lehetne az alapja a felhasznált filmanyagért fizetendő díjazásnak. „Olyan ez, mintha egy festmény értékét annak vászna és kerete határozná meg.”⁶⁶

Az ügyben eljáró Fővárosi Bíróság a felperes fenntartott, eredeti kereseti kérelme megalapozottságának eldöntésénél az SZJSZT véleményét vette alapul, és az alperest 3 000 000 forint + áfa összegű díj megfizetésére kötelezte. A Fővárosi Ítéletőktábla az elsőfokú bíróság ítéletének fellebbezett részét részben és akként megváltoztatta, hogy az alperest a 3 000 000 forint + áfa összegű felhasználási díj után 2006. március 15. napjától a megfizetésig járó, a késedelemmel érintett naptári félévet megelőző utolsó napon érvényes jegybanki alapka-

⁶⁶ SZJSZT-24/2010. Dokumentumfilm-sorozatban korábban más dokumentumfilm céljára készített vágatlan filmanyag felhasználása és ennek díjazása.

mat 7 százalékkal növelt összegű késedelmi kamatának, és 231 000 forint perköltségnek a megfizetésére is kötelezte. A felhasználással arányos díjazás megállapítása során az elsőfokú bíróság által alkalmazott szempontokat a Fővárosi Ítéltábla osztotta, valamint azt is, hogy a bíróság helyesen vette figyelembe a Magyar Televízióban alkalmazott sugárzási jogdíjakat, amely az SZJSZT szakvéleménye alapján is a perbeli esetben alkalmazható.⁶⁷

A rágógumi csomagolásán látható karakterekhez és rajzfilmfigurákhoz fűződő szerzői jogok és védjegyhasználati jogok megsértése tárgyában készült szakvélemény részletesen foglalkozott a licencdíjak meghatározásának módjával és gyakorlatával. Az SZJSZT rögzítette, hogy

- „a felek megállapodhatnak egyösszegű jogdíjban is, és köthetik a fizetendő jogdíjat például az egyes felhasználási/védjegyhasználati módokhoz, így
- a többszörözött, gyártott példányok (árak) darabszámához függetlenül attól, hogy ezek terjesztése megtörténik-e,
 - a ténylegesen értékesített árak darabszámához,
 - más díjmeghatározó tényezőkhöz, például a forgalomba hozatalra kerülő árak gyártói, nagykereskedelmi vagy fogyasztói árához stb.”

Ismert az egyösszegű díj és a felhasználási vagy védjegyhasználati módhoz/mértékhez igazodó díj kombinációja is. Az egyösszegű díj lehet minimumdíj, amelyre forgalomarányos díjjelem (royalty) épül. Arra is van példa, hogy a szóban forgó, merchandisingtípusú felhasználásnál nem különítik el a szerzői és a védjegyhasználati jogdíjat, hanem azt egy összegben kalkulálják. A díjazással kapcsolatos ügyvitel egyszerűsítése és az ellenőrzés nehezen kivihető volta miatt az olyan tömegárúknál, mint a vád tárgyává tett cselekménnyel érintett rágógumi, csak az egyösszegű díjmeghatározás az életszerű. Egyoldalú állítás azonban nem elegendő az elmaradt jogdíj mértékének megállapításához. A konkrét ügyben keletkezett vagyoni hátrány összegének pontosabb behatárolására a szakvélemény nem vállalkozott.⁶⁸

A filmalkotásban szereplő jellegzetes és eredeti alak felhasználására vonatkozó szakvélemény a bűncselekménnyel okozott vagyoni hátránnyal kapcsolatban megállapította, hogy a plüssfigurák eladásából származó bevétel, amelyből jogszerű felhasználás esetében jogdíj járna a szerzőnek vagy a szerzői jogosultnak, vagyoni hátrányt okoz a jogosultaknak. A vagyoni hátrány megfelel a részükre ki nem fizetett jogdíjnak. Ennek mértéke függ a felhasználás mértékétől, időbeli, területi hatályától, a figurák fogyasztói árától. Az ennek alapján fizetendő jogdíj, illetve a vagyoni hátrány megállapítását az eljáró tanács könyvszakértői feladat körébe utalta.⁶⁹

⁶⁷ Fővárosi Ítéltábla 8.Pf.21.461/2012/5.

⁶⁸ SZJSZT-17/2002. Szerzői és védjegyjogok megsértése rajzfilmfigurákkal összefüggésben; a jogsértéssel okozott vagyoni hátrány.

⁶⁹ SZJSZT-19/2004. Filmalkotásban szereplő jellegzetes és eredeti alak felhasználása reklámfilmben.

Ugyancsak animációs filmekben szereplő jellegzetes figurák másodlagos (kereskedelmi célú) felhasználásáért a filmalkotóknak mint merchandisingjogosultaknak a díjigénye kapcsán az SZJSZT elsőként leszögezte, hogy a filmalkotás felhasználásából származó bevételből való részeltetés az adott filmszerző és a filmelőállító közötti megállapodástól függ. A szerzők díjazására általában a forgalmazási jutalékkal és egyéb meghatározott költségek levonásával kalkulált nettó forgalmazási bevételekből kerül sor, a bruttó bevételekből történő részeltetés nem jellemző. Az eljáró tanács a hazai és nemzetközi filmszakmai gyakorlat ismeretében megállapította, hogy a nagykereskedelmi bevétel 12 százalékában meghatározott díjarány méltányosnak tekinthető, azonban a százalékos díjmértékről történő megállapodásnál figyelemmel kell lenni arra is, hogy hány szerzőnek köteles a filmelőállító a filmalkotás bevételeiből jogdíjkifizetést teljesíteni. A meghatározott százalékos díjmérték a gyakorlatban megoszlik a film szerzői között. A bevételből teljesítendő díjazásból előleg is fizethető a szerző részére. „Figyelemmel azonban arra, hogy a filmelőállítónál realizált bevételek természetüknél fogva a kereskedelmi célú felhasználásból, forgalomból származnak, a magas összegű, a befolyó bevételektől független átalánydíjazás megállapítása a filmiparban nem jellemző, sőt méltánytalan és aránytalan terhet róhat a filmelőállítóra. A merchandisingcélú felhasználásból jellemzően az eladott példányok után befolyt bevétel meghatározott százaléka kerül a szerzők között felosztásra.”⁷⁰

Az ügyben eljáró Pest Megyei Bíróság a felperes kereseti kérelmét részben megalapozottnak ítélte, és az alperest 2 092 900 forint + áfa összegű kártérítés megfizetésére kötelezte. A felperes eredeti kártérítési igénye 45 000 000 forint volt (mint a forgalomhoz igazított nyereségből számolt szerzői jogdíj és kártérítés), amit 30 000 000 forintra szállított le. A bíróság álláspontja szerint a figuratervezőt alkotótevékenysége alapján a társszerzők közül nagyobb mértékben illeti meg a jogdíj. Figyelemmel arra, hogy a mű létrehozásában a forgatókönyvíró és a rendező is alkotónak minősül, a másodlagos felhasználás körében az alperesnek velük is felhasználási megállapodást kellett volna kötnie, és részükre szerzői jogdíjat fizetni. Mivel ez a külön megállapodás nem jött létre, az animációs rendező és a forgatókönyvíró vonatkozásában az alperesi felhasználás jogosulatlanul minősül. A bíróság álláspontja szerint akár jogszerűen, akár jogszerűtlenül történt a felhasználás, a szerzőket a jogdíj megilleti. Jogszerű felhasználás esetében szerzői jogdíjat, jogosulatlan felhasználás esetében kártérítést vagy jogalap nélküli gazdagodást köteles az alperes teljesíteni. A felperes 30 millió forintos kártérítési igényét arra alapította, hogy a bevett gyakorlat szerint a jogdíj a bevétel alapján számítható, és ez 12 százalék mértéket tesz ki. A meghatározó alkotói közreműködések figyelembevételével a társszerzők díját egymás között a figuratervező részére 65 százalékban, a forgatókönyvíró részére 20 százalékban, a rendező részére 15 százalékban határozta meg a bíróság. A jogdíj az elmaradt jövedelem, haszon, de értékelhető a

⁷⁰ SZJSZT-28/2005. Rajzfilmek szerzői jogai.

gazdagodás minimális összegének is; a kár további elemei (tényleges kár, költség) körében a felperest terhelte annak bizonyítása, hogy ilyen felmerült. A mű azonban nem semmisült meg, a kár elhárításához, megelőzéséhez szükséges kiadásokat nem igazolt, ezért a felperesi igény csak részben volt megalapozott.⁷¹

Az irodalmi mű filmes átdolgozásának szerzői jogi kérdéseivel foglalkozó SZJSZT-szakvélemény is abból indult ki, hogy a gazdagodás/elmaradt haszon egyenlő azzal a jogdíjjal, ami a megfilmesítési engedély fejében a jogosultat illette volna. Ez szabad megállapodás tárgya, ugyanakkor a szokásos összegekről az ügyben eljáró tanácsnak nem voltak számszerű ismeretei, ellenben a felperes által 1 500 000 forintban megjelölt összeget nem tartotta eltűzöttnek.⁷² A szakvélemény kiegészítő szempontként ajánlotta a bíróság figyelmébe az egyes felhasználási szerződések szabályairól és a díjazás mértékéről szóló (hatályon kívül helyezett) miniszteri rendeleteket. A díjmértékeket az évek során ritkán, de az inflációt követve változtatták. Így például 1983-ban a filmnovella megfilmesítésének díja 15 000–75 000 forint volt, ami akkor a havi átlagkereset (4862 forint) 3-5-szörösének felelt meg. A 2010-es havi 206 400 forintos átlagkereset háromszorosa 619 000 forint, tizenötöszöröse 3 096 000 forint lenne. Ugyanakkor a film forgatókönyvíróinak fizetendő díj nem azonos az irodalmi mű filmre való átdolgozásáért az irodalmi mű szerzőjének fizetendő díjjal, mivel a film dramaturgiai folyamatának csak egyik eleme a forgatókönyv.⁷³

Az ügyben első fokon eljáró Fővárosi Törvényszék megállapította, hogy az alperes azzal, hogy a felperes filmnovelláját a film előállítása során engedély nélkül átdolgozta, megsértette a felperes szerzői jogait, ezért kötelezte az alperest 175 000 forint és késedelmi kamatai megfizetésére. Ezt meghaladóan a felperes követelését elutasította. Miután a rendelkezésre álló költségvetésből megállapítható volt, hogy a felperesi jogelőd részére megfizetni elmulasztott jogdíj összege ténylegesen 175 000 forint volt, így az Szjt. 94. § (1) bekezdés e) pontja alapján a bíróság ezen összegnek és a felperes által kért kamatainak a megfizetésére kötelezte az alperest. A Fővárosi Ítéletábrla az elsőfokú bíróság ítéletét részben megváltoztatta, és a felperes javára megállapított díjazás összegét 500 000 forintra felemelte. Indoklásában a másodfokú bíróság rámutatott arra, hogy a felperesi jogelőd novellája az eredeti mű, míg az alperes oldalán beavatkozó novellája, a forgatókönyv és a film átdolgozásnak, illetve felhasználásnak minősül. Ahogy arra az SZJSZT szakvéleménye rámutatott, a megfilmesítési engedély díja (a jogdíj) szabad megállapodás tárgya, de kiegészítő szempontként a havi átlagkereset 3–15-szöröse vehető figyelembe. A felperesi jogelődnek az alperessel kötött 1994-es

⁷¹ Pest Megyei Bíróság 21.P. 22.998/2006/24.

⁷² A felperes az alperes gazdagodásának összegét a megfizetni elmulasztott jogdíjjal egyezően 1 500 000 forintban jelölte meg, mivel tudomása szerint a film forgatókönyvéért összesen 4 050 000 forintot fizetett ki az alperes. Ebből 500 000 forint került a dramaturg részére, 700 000 forint az írói konzultánsok részére, 1 100 000 forint az írók részére kifizetésre, továbbá 1 500 000 forint fordítási és 250 000 forint forgatókönyv-másolási költség merült fel. Tehát a négy, elismerten részt vevő írói konzultáns részére összesen 700 000 forint került megfizetésre, vagyis az egy személy részére járó jogdíj 175 000 forint volt.

⁷³ SZJSZT-18/2011 és SZJSZT-11/2012. Irodalmi mű filmes átdolgozásának szerzői jogi kérdései.

szerződése 270 000 forintban határozta meg az első forgatási napon esedékes megfilmesítési díjat, mely összeg az 1994-es átlagkereset 8,5-szeresének felel meg. 2007-ben a KSH adatai szerint az átlagkereset 185 017 forint volt, ennek 8,5-szeres szorzata 1 572 500 forint. Ebből következően az 1 500 000 forintos igény nemcsak az SZJSZT szerint, hanem e számítás szerint is reális és elfogadható.⁷⁴

Filmalkotások jogosulatlan fájlcsere útján megvalósuló nyilvánosságához közvetítése tárgyában készült szakvéleményében a testület eljáró tanácsa előljáróban hangsúlyozta, hogy a művek/műpéldányok piaci értékét a jogosult állapítja meg. A realizált vagyoni hátrány ezzel szoros összefüggésben van, mivel a jogosultat – mint a hátrány legalacsonyabb összege – éppen akkora hátrány éri, amekkora összegtől azáltal esik, hogy az adott felhasználásra nem adhatott engedélyt. A vagyoni hátrány megállapításánál célszerű figyelembe venni a piaci gyakorlatot, azaz hogy hasonló felhasználási módok jogszerű engedélyezése esetén milyen licencdíjakat állapítanak meg. Tekintettel arra, hogy a kirendelés tárgyát képező jogsértő felhasználások nem állnak közös jogkezelés alatt, az okozott vagyoni hátrány mértékére a jogosult nyilatkozata lehet irányadó. A jogosult a feljelentésében „jogsértésenként”, azaz hozzáférhetővé tételenként (valójában: filmenként) 550 000 forintban állapította meg az öt ért vagyoni hátrányt. A filmek esetében egyébként egységesnek mondható az a gyakorlat, amelynek alapján a vagyoni hátrányt az ASVA⁷⁵ által a hatóságoknak 2009-ben rendelkezésre bocsátott, a nemzetközi gyakorlatot figyelembe vevő nyilatkozata alapján állapítják meg a hatóságok. Eszerint letöltésenként 1100 forint (amelyet természetesen az infláció mértékével módosítani kell), vagy hozzáférhetővé tett filmenként 800–3000 USD-nek megfelelő forintösszeg az engedély díja („licenciadíj”).⁷⁶

Egy 1943-ban készült filmalkotás 2005-ös átdolgozása tárgyában született testületi szakvélemény kiemelte, hogy a második filmalkotás ugyan nem az első szolgai másolata, mivel van köztük fontos különbség is, ám ezzel együtt is világosan átdolgozást eredményez. „Az új filmváltozat és forgatókönyv olyan származékos művek, amelyek, bár az átdolgozás során eszközölt írói változtatásoknak köszönhetően számos helyen jelentősen eltérnek a régi filmváltozattól, annak cselekményvezetését, dialógusait, szereplőit, a karakterek megformálását illetően rendkívül nagy mértékű azonosságot, illetve hasonlóságot is mutatnak azzal.” Az SZJSZT azt nem látta bizonyítottnak, hogy vajon az eredeti film 1943-as elkészültekor milyen felhasználási engedélyt adott az eredeti szerző (a forgatókönyv írója) a filmelőállítóknak, hiszen ettől erősen függ az, hogy jelenleg ki követelhet kártérítést az engedély nélküli átdolgozás után. A szakvélemény az 5 000 000 forintos felperesi kereseti követelést nem tekintette túlzónak, tekintettel az új filmváltozat számos hasznosítási módjára, valamint arra a

⁷⁴ Fővárosi Ítéletábra 8.Pf.20.671/2013/3.

⁷⁵ Audiovizuális Művek Szerzői Jogait Védő Közhasznú Alapítvány.

⁷⁶ SZJSZT-03/2014. Fájlcsere büntetőjogi megítélése.

tényre, hogy bevételarányos részesedést az eredeti szerző jogutódja (feltehetően bizonyítási nehézségek miatt) nem kívánt érvényesíteni.⁷⁷

Fájlcserélő rendszert működtető (torrent-) oldal üzemeltetőjének szerzői jogi felelőssége tárgyában a testület eljáró tanácsa kifejtette, hogy a szerzőt ért vagyoni hátrány csak elmaradt vagyoni előny természetű lehet, mivel az érintett jogsértő magatartás (nyilvánosságához közvetítés) által vagyonban okozott kárról nem lehet beszélni. Az elmaradt vagyoni előny a jogsértő felhasználó oldalán gazdagodásként jelentkezik, amelynek mértéke értelemszerűen igazodik a mindenkori felhasználói aktivitáshoz. A vagyoni hátrány e mértéke a jogdíj összegétől függ, amely a felek szabad megállapodásának tárgya, ennek hiányában pedig a bírósági gyakorlat és az SZJSZT a felek nyilatkozatait figyelembe véve vagy becsléssel állapítja meg. Az eljáró tanács hozzátette, hogy „egészen pontos jogdíjszámítást e körben csak akkor lehetne elvégezni, és elsősorban a jogosultaknak mint sértetteknek, ha kiterjedt piaci összehasonlító elemzéseik alapján kimutatható lenne mindaz a járulékos vagyoni hátrány, ami a 'torrentezés' folytán őket éri. Ilyen adatok és elemzések a testület rendelkezésére bocsájtott iratanyagokban nem lelhetőek fel.” Végezetül az SZJSZT kifejtette, hogy álláspontja szerint ilyen esetben vagyoni hátrány „minimálisan az a díj, amelyet az adott piacon a reprezentatív jogosulti többség elfogadott.”⁷⁸

Egy bűnügyben a testületnek megválaszolandó szerzői jogi kérdés arra irányult, hogy az engedély nélkül megvalósított lehívásra hozzáférhetővé tétel milyen mértékű vagyoni hátrányt okozott a jogosultaknak. Az ügyben eljáró tanács megállapította, hogy „a Testület reálisnak találja, hogy a filmek feltöltésével filmenként 800 USD összegű vagyoni hátrány keletkezik a jogtulajdonosoknál”. Megjegyezte azonban, hogy „ezek a jogtulajdonosok jelentős részét tömörítő ASVA által közölt becsült összegek. Teljesen pontos összegű vagyoni hátrány az egyes jogtulajdonosok adott filmekre vonatkozó nyilatkozatai alapján lenne megállapítható. Mivel azonban a periratok között ilyen nyilatkozatok nem lelhetőek fel, és a testületnek sincs eszköze arra, hogy ezeket a nyilatkozatokat a jelen eljárásban beszerezze, ezért a vagyoni hátrány a becsült összegekben határozandó meg.”⁷⁹

Összefoglalóan megállapíthatjuk, hogy a szakértői és bírói gyakorlat egységes és következetes annak megítélésében, hogy az elmaradt vagyoni előny a jogsértő felhasználó oldalán gazdagodásként jelentkezik. A vagyoni hátrány mértéke a jogdíj összegétől függ, amely egyedi engedélyezés körébe tartozó felhasználási módok (főként a megfilmesítés joga) esetében a felek szabad megállapodásának tárgya, ennek hiányában pedig a bíróság az SZJSZT szakvéleményeinek és a felek nyilatkozatainak figyelembevételével vagy becsléssel állapítja meg. Az elmaradt vagyoni előny minimumösszegét pedig annak a jogdíjnak az összegében

⁷⁷ SZJSZT-23/2014. Filmalkotás átdolgozása.

⁷⁸ SZJSZT-29/2017. Torrent oldal üzemeltetőjének szerzői jogi felelőssége és a filmalkotások jogtulajdonosait ért vagyoni hátrány mértékének meghatározása.

⁷⁹ SZJSZT-9/2019. Okozott vagyoni hátrány mértékének meghatározása az egyes jogtulajdonosok vonatkozásában.

határozza meg a bíróság, amelyet a jogsértéssel megvalósított felhasználás ellenében – jogszerű eljárás esetén – a jogsértőnek fizetnie kellett volna. A becslés során a szakértőkre támaszkodó bíróságok több kiegészítő szempont alapulvételével mérlegelnek, és hozzák meg a döntést. A megfilmesítési engedély díjának megállapításánál elfogadott a havi átlagkereset 3–15-szörösének figyelembevétele. A filmalkotás hagyományos felhasználási módzataihoz (filmszínházi vetítés, DVD-forgalmazás stb.) kapcsolódó szokásos közös jogkezelői jogdíj-tarifák közismertek,⁸⁰ a publikus filmforgalmazási statisztikákból az ezekből származó bevételek is viszonylagos pontossággal behatárolhatók, így az ilyen típusú jogsértéseknél az okozott vagyoni hátrány összege meglehetősen biztonsággal megbecsülhető. A jogsértő televíziós sugárzással okozott vagyoni hátrány megállapításánál pedig figyelembe lehet venni a médiaszolgáltatókkal kötött sugárzási szerződésekben alkalmazott sugárzási jogdíjakat és az audiovizuális jogdíjkezelmények irányadó tarifáit.

7. A televízióműsor fogalma, fajtái és szerzői

A hazai tételes jog, különösen szerzői jogi szabályozásunk nem határolja el élesen egymástól és nem is tisztázza a különbséget a filmalkotások szerzői és a televízióműsorok (az Sztj. fogalomhasználatában televíziójátékok) alkotói között.⁸¹ A televízióműsorok – az Mttv. fogalom- és szabályrendszerében műsorok⁸² – szerzői filmalkotónak minősülnek a szerzőket megillető jogokkal, ha alkotótevékenységük és a televíziószervezettel fennálló jogviszonyuk megfelel az Sztj. filmalkotásokra és a megfilmesítési szerződésre vonatkozó előírásainak. Ezt támasztja alá az Sztj. már tárgyalt 64. § (1) bekezdésének fogalm meghatározása, amely a filmalkotások körébe sorolja a televíziós filmet is. Nincs ugyanakkor konkrét szabály vagy egyértelmű jogértelmezés (joggyakorlat), amely megvilágítaná a televíziós film és a televízióműsor közötti fogalmi hasonlóságokat és különbségeket.

Esetenként nem egyértelmű a televízióműsorok szerzői körének és jogi státuszának meghatározása például a szerkesztő vagy egy műsorvázlat (szinopszis) készítője tekintetében. Ezzel szemben a hírolvasók, bemondók tevékenysége nem áll szerzői jogi védelem alatt, mert nem nyújtanak olyan teljesítményt, ami az ő vonatkozásukban a védelmet megalapozná.

A helyzetet bonyolítja, hogy a televíziószervezetek által közzétett médiatartalmak egyaránt tartalmaznak szerzői jogi védelemmel rendelkező filmalkotásokat és más audiovizuális műveket, a rádió- és televíziószervezetek szomszédos jogi védelme alatt álló műsorokat és jogi védelmet nem élvező műsorelemeket, jeleket, információkat. A médiaszolgáltatók

⁸⁰ Ezek hozzáférhetők a Magyar Közlöny mellékleteként megjelentetett Hivatalos Értesítőben, valamint a közös jogkezelő szervezetek internetes oldalain és az SZTNH közös jogkezelő szervezetekről vezetett nyilvántartásában.

⁸¹ Nincs segítségünkre ebben az uniós jog sem; a vonatkozó irányelvek nem a műsor, illetve a televízióműsor alkotói oldaláról, hanem a műsorsugárzó szervezet szemszögéből közelíti meg a tartalmi kérdéseket.

⁸² Mttv. 203. § 44. pontja.

által előállított, szerkesztett és közzétett tartalom több, egymáshoz kapcsolódó vagy egymásra épülő alkotófolyamat (és/vagy teljesítmény) okán is részesülhet szerzői (és/vagy szomszédos) jogi védelemben, így például egy színpadi előadás több sávon és többféle beállításban rögzített kép- és hanganyagának vágásával, szerkesztésével létrehozott filmalkotás szerzői jogi védelemben, az előadók, a filmelőállító, valamint a műsorszámot közvetítő televíziós szervezet teljesítménye szomszédos jogi védelemben részesül. Másként közelítve, „a médiaszolgáltatásban megjelenő tartalmak egy része nem minősül szerzői műnek, de majdnem minden esetben párhuzamosan kapcsolódnak hozzájuk szomszédos jogi oltalmak: a televíziós szervezetek műsoraikban audiovizuális jeleket közvetítenek, így az őket megillető védelem mellett valamely filmelőállító jogai is megjelennek”.⁸³ A televíziós médiaszolgáltatásban tehát élesen el kell választani a televíziós szervezetek szomszédos jogi védelmétől a médiaszolgáltatásban bemutatott filmalkotások alkotóinak szerzői jogi védelmét és előállítóinak szomszédos jogi védelmét, valamint a televízióműsorok készítőinek jogi státuszát.

Mivel a televíziós filmalkotást az Szt. a filmalkotások körébe sorolja, kiindulópontnak tekinthetjük, hogy a televíziós filmalkotás szerzői itt is a (televíziós) film céljára készült irodalmi és zeneművek szerzői, a rendező és mindazok, akik a film egészének kialakításához szintén alkotó módon járultak hozzá. A probléma ott jelentkezik, hogy a televíziós filmnek nincs törvényi definíciója,⁸⁴ ezért csak következtetni tudunk a jogalkotói szándékra: a televíziós film megfeleltethető a klasszikus filmes műfajok körébe tartozó alkotásoknak (játékfilm, reklámfilm, dokumentumfilm, animációs film, ismeretterjesztő film) azzal a különbséggel, hogy a televíziós film nem filmszínházi, hanem elsőként televíziós bemutatás céljára készül.

Felvetődik a kérdés, hogy a televíziós filmek alkotóinak jogi státusza vizsgálható-e médiaszolgáltatás fajtái alapján? Az Mttv. több szempont szerint is megkülönbözteti a médiaszolgáltatás típusait, amelyek közül számunkra a közszolgálati, a közösségi és a kereskedelmi médiaszolgáltatás lehet irányadó. Tekintettel arra, hogy a három televíziós típus műsorai hasonló elemekből építkeznek, nem lehet különbséget tenni az alkotók és az általuk létrehozott művek jogi státusza között. Egy további elhatárolási szempont lehet a televíziós műsorkészítésben kialakult műsortípusok szerinti megkülönböztetés:

- információs műsorok (hírműsorok stb.),
- filmműsorok (saját készítésűek és vásárolt drámai művek),
- kulturális és oktatóműsorok (zenei műsorok, színházi közvetítések, kulturális magazinok stb.),
- ismeretterjesztő műsorok,

⁸³ Kiss, Szívi: i. m. (20), p. 32.

⁸⁴ A szakmai közegben egyedül a televíziós filmsorozatnak létezik elfogadott meghatározása; eszerint televíziós sorozatnak vagy tévésorozatnak nevezük a rendszerint egy vagy több főhős élete köré szerveződött eseménysorozatot képernyőn elbeszélő többrészes alkotást, amely nagy nézettséget vonz, ezért az alkotók/műsorszórók rendszerint ismétlik, újrafeldolgozzák, továbbírják vagy utánozzák.

- program- és kulturális ajánlóműsorok,
- gyermekműsorok,
- sportműsorok (sposhíradók, összefoglalók és helyszíni közvetítések),
- szórakoztató műsorok (showműsorok, vetélkedők, szórakoztató magazinok),
- promóciós műsorok (saját műsorokat hirdető, beharangozó blokkok, műsorajánló, műsorelőzetes, továbbá időjárás-jelentés, szerencsejáték-sorsolás, politikai hirdetés, déli harangszó, műsorzárás, társadalmi célú hirdetés, közérdekű közlemény),
- kereskedelmi műsorok (reklám, támogatás, televíziós vásárlás, termékmegjelenítés),
- vallási műsorok,
- kisebbségi és határon túli műsorok,
- esélyegyenlőségi műsorok,
- regionális műsorok (regionális és körzeti híradók).⁸⁵

A felsorolt műsортípusok esetében sokszor nem egyértelmű a műfaji besorolásuk, mert két eltérő típus határmezsgyéjén vannak, ugyanakkor az is látható, hogy a műsorok adott tartalmi és formai sajátosságai alapján sem határozható meg ezeknek a médiatartalmaknak a szerzői jogi hovatartozása, besorolása. Az viszont biztonsággal kijelenthető, hogy a fenti műsортípusok mindegyike önmagában is szerzői jogi védelem alatt állhat, egyedül a promóciós műsorok némelyike esetében vetődhet fel ennek hiánya, ami mindig egyedileg, a konkrét eset vizsgálatával ítéltető meg.

A televíziós műsортípusok fenti részletezése támpontul szolgál az alkotói jogok körének és terjedelmének elhatárolásához:

- Vásárolt műsorok (nagyobb részt külső gyártásban készült vagy filmelőállítótól, illetve -forgalmazótól beszerzett filmalkotások, televíziós filmsorozatok): készen vásárolt vagy megrendelésre készült alkotások esetén a gyártó, illetve a filmelőállító szavatolja, hogy a felhasználáshoz (nyilvánossághoz közvetítéshez stb.) szükséges terjedelmű jogokat a filmszerzőktől megszerezte. A külső gyártású művek pedig tipikusan olyan – szerzői jogi elemekkel vegyes – vállalozási szerződések alapján jönnek létre, amelyekben a gyártó szavatolja, hogy a felhasznált művek szerzőitől, illetve teljesíténekek szomszédos jogi jogosultjaitól megfelelő terjedelmű felhasználási jogot szerez. A gyártó mindig az a személy, aki a produkció gyártását a filmelőállító megrendelésére (kezdemenyezésére) és finanszírozása mellett ténylegesen elvégzi, de a vagyoni jogok e jogviszony alapján a filmelőállítóhoz kerülnek át.⁸⁶ Készen vásárolt filmalkotások esetén a filmszerzők jogdját a forgalmazó/filmelőállító renzezi.
- Saját készítésű műsorok: a belső gyártásban újonnan létrejövő saját gyártású műsor-számok döntően szolgálati művekből álló többszerzős, vagyis több filmszerző (ren-

⁸⁵ Kocsis Éva: A televízió műsorstruktúrája. A televízió műsorainak elemzése. Nemzeti Szakképzési és Felnttőkészési Hivatal Budapest: https://www.nive.hu/Downloads/Szakkepzesi_dokumentumok/Bemeneti_kompetenciak_meresi_ertekelesi_eszkozrendszerenek_kialakitasa/4_1555_002_100915.pdf.

⁸⁶ A gyártó nem tévesztendő össze a régi Sztj. „filmgyár” kifejezésével, amely többnyire az (új) Sztj.-ben a filmelőállító fogalomnak feleltethető meg.

dező, operatőr, dramaturg stb.) együttes munkája eredményeként létrejövő művek, amikor a munkaviszonyban alkotott művekre vonatkozó rendelkezésekre is figyelemmel kell lenni a felhasználás során. Ha az alkotók munkavállalók, és munkaköri kötelezettségüknek eleget téve működnek közre a televíziós film elkészítésében, akkor az Sztj. 30. §-a (filmalkotás esetén a velük kötött megfilmesítési szerződés) alapján a vagyoni jogok átszállnak a munkáltató televíziós szervezetre, és engedélyük megadottnak tekinthető. Az Sztj. hatálybalépése óta televíziós szervezet kizárólag abban az esetben szerez jogot egy belső gyártásban és koprodukcióban készült-készülő alkotáson, ha arra vonatkozóan külön megfilmesítési szerződést köt(ött) a filmszerzőkkel (forgatókönyvíró, rendező, operatőr stb.).⁸⁷ Nem alkalmazható tehát az a rendelkezés, miszerint a filmalkotás felhasználásának joga annak elkészültével, illetve átadásával törvény erejénél fogva a televíziós szervezetre száll át.⁸⁸

A televíziós szervezetek, különösen a közszolgálati média belső gyártásában készülő művek tehát tipikusan munkaviszonyban alkotott művek, aminek elsősorban a közvetítések (és ismétlések) jogszerűsége és jogdíjvonzata szempontjából van jelentősége.⁸⁹ Felhasználóként a médiaszolgáltató a munkaköri kötelezettség vagy egyéb szolgálati jogviszony keretében létrehozott művek (műsorok) közvetítésére szerez engedélyt, illetve reklám céljára készült alkotások közvetítésére megrendelést. A munkavállaló a televíziós szervezettel kötött szerződésében szavatolja, hogy a televíziós szervezet jogosult a kívánt terjedelmű felhasználásra, illetve annak engedélyezésére.⁹⁰

Munkaviszonyban vagy más hasonló jogviszonyban az eredeti szerző munkavállaló⁹¹ által alkotott mű (szolgálati mű) átadásával az ahhoz kapcsolódó vagyoni jogok teljességét a munkáltató szerzi meg, amennyiben a mű megalkotása a szerző munkaviszonyból származó kötelezettsége – ez a törvényi (ex lege) jogátruházás egyik, fent már említett esete. A gyakorlatban kiemelt figyelmet kell fordítani arra, hogy kizárólag a munkaköri kötelezettségként alkotott mű vagyoni jogainak az átruházása történik meg az átadással: amennyiben a filmszerző munkavállaló ezen kívül hoz létre egyéni-eredeti alkotást, és azt a munkáltató fel kívánja használni, erre vonatkozóan a feleknek külön megállapodást kell kötniük.⁹²

Mivel az új Sztj. hatálybalépését követően a filmalkotásra nem alkalmazhatók a szolgálati művekre vonatkozó szabályok, ezért a munkaviszonyban létrehozott filmalkotásokra megfil-

⁸⁷ Az Sztj. hatálybalépése előtt a munkáltató televíziós szervezet egyrészt a munkaszerződésbeli kikötések, másrészt a régi Sztj. alapján szerezte meg a televíziós filmek felhasználási jogát.

⁸⁸ Kiss, Szívi: i. m. (20), p. 136.

⁸⁹ A munkaviszonyban alkotott művekről lásd az Sztj. 30. §-át.

⁹⁰ A jogszavatossági kikötés nem pusztán a szerzői és szomszédos jogokra vonatkozik: a jogtulajdonos rendszerint azt is garantálja, hogy a médiában felhasználni engedett tartalom nem sért személyiségi jogi, médiajogi (kiskorúak védelme, reklámtilalmak stb.), és egyéb jogszabályi előírásokat sem.

⁹¹ Munkavállaló vagy közszolgálati, közalkalmazotti jogviszonyban, szolgálati viszonyban foglalkoztatott személy, illetve munkaviszony jellegű jogviszony keretében foglalkoztatott szövetkezeti tag.

⁹² Kiss, Szívi: i. m. (20), p. 95.

mesítési szerződést kell kötni. A gyakorlatban a felek – praktikus megoldásként – a munkaszerződésbe belefoglalják a jövőben megalkotandó művekre vonatkozó – természetesen az Sztj. szabályainak megfelelő tartalmú és korlátait figyelembe vevő – megfilmesítési részt.⁹³

Iránymutató szakvéleményben tárta fel az SZJSZT, hogy milyen feltételek mellett lehet az 1999. szeptember 1-jét megelőzően munkaviszony keretében, de a munkaköri kötelezettség pontos, írásbeli meghatározása nélkül alkotott műveket szolgálati műnek tekinteni. Az eljáró tanács megállapította, hogy az 1970. január 1. előtt létrejött, munkaköri kötelezettség teljesítéseként alkotott filmművekre – szerződés eltérő rendelkezése hiányában – analógia útján alkalmazhatók az 1969. évi Sztj. hivatkozott rendelkezései, így az ilyen filmalkotás szolgálati műnek minősíthető, jogosultja pedig a munkáltató. Ebből következően, a munkáltató megszerezte a mű felhasználási jogát, beleértve a filmalkotás sugárzása harmadik – belföldi vagy külföldi – személy részére történő engedélyezésének jogát is. A szerzői jog egészét azonban a munkáltató nem ruházhatta magára a munkaszerződés alapján.⁹⁴

A közszolgálati médiaszolgáltatás felhasználási szerződéseit elemezve nem lehet megkerülni a megfilmesítési szerződések kérdését: miután a hatályos Sztj. – a régi szerzői jogi törvénnyel ellentétben – kimondja, hogy a filmalkotásokra nem alkalmazhatók a munkaviszonyból folyó köteletség teljesítéseként megalkotott művekre vonatkozó általános szabályok,⁹⁵ a médiaszolgáltatónak a belső gyártású filmalkotásokban közreműködő, szerzőnek minősülő munkavállalóival vagy külön megfilmesítési szerződést kell kötnie, vagy a munkaszerződés részévé kell tennie az erre vonatkozó megállapodást.

Végül, a közszolgálati médiaszolgáltatással kapcsolatban ki kell térni az MTVA archívuma felhasználásának (például készülő műsorszámhoz más műsor részletének felhasználása, ismételt közvetítés, DVD-kiadás) esetén követendő eljárásrendre. A problémát az okozza, hogy az archívum összetétele szerzői jogi értelemben rendkívül vegyes, pontosabban egyes archív műsorok szerzői és szomszédos jogi jogosulti feltárásának (copyright-kutatás) eredményeként egy műsor tekintetében előfordulhatnak munkaviszonyban közreműködő szerzők, közös jogkezelő szervezet által jogosított és díjazott alkotók, végül olyan nagyjogos szerzők, akiktől az MTVA-nak egyedileg kell engedélyt beszerezni. A helyzetet tovább bonyolíthatja az is, hogy egyes időszakok munkaszerződesei és megbízási szerződesei nem, vagy csak hiányosan és hézagosan lelhetőek fel. Ez sok esetben oda vezet, hogy a leggonoszabb szerződéskutatás és elemzés ismeretében is bemutatásra kerülhetnek olyan mű-

⁹³ Az 1969. évi (rég) Sztj. még nem zárta ki a munkaviszonyból (vagy más hasonló jogviszonyból) folyó köteletség teljesítéseként megalkotott művek szabályainak a filmalkotásokra alkalmazhatóságát. Azaz, ha a szerző e dátumot megelőzően átadta a munkaköri (vagy munkaviszonyból eredő egyéb) kötelezettségeként létrehozott filmalkotást a munkáltatónak, a vagyoni jogok ezzel a törvény alapján a munkáltatóra szálltak át, így az (új) Sztj. hatálybalépését követő új felhasználás esetén a szolgálati műnek minősülő filmalkotás felhasználását a munkáltató engedélyezheti.

⁹⁴ SZJSZT-9/2004. A mű szolgálati jellegének, a szerző és előadóművész személyhez fűződő jogai megsértésének megállapítása.

⁹⁵ Sztj. 65. § (5) bekezdése.

vek, amelyeknél utólag, a jogutód jelentkezésekor kerül sor az engedélyezésre és a díjazásról szóló megállapodásra.⁹⁶

8. A televízióműsorok alkotói díjazásának joggyakorlata

A televíziós műsортípusok alkotói jogok szerinti – előző pontban részletezett – felosztása meglehetősen szűk keretek közé szorítja a televízióműsorok alkotóinak a műsorok további, másodlagos felhasználása esetén szóba jöhető vagyoni jogait és díjigényeit. A készen vásárolt vagy megrendelésre készült alkotások esetén a gyártó, illetve a filmelőállító (-gyártó) eleve megszerzi a filmszerzőktől a mű televíziós felhasználásához szükséges engedélyezési jogokat, vagyis ebben az esetben itt is irányadóak a filmalkotók díjazása kapcsán leírtak. A saját gyártású műsorszámok pedig döntően munkaviszonyban alkotott szolgálati művek, amelyeknél – eltérő megállapodás hiányában – a mű átadásával a vagyoni jogokat a munkáltató szerzi meg.⁹⁷

Az Sztj. 20. § (1) bekezdése és 28. § (2) bekezdése alapján a magáncélú másolásra, illetve az egyidejű változatlan és csonkítatlan továbbközvetítésre tekintettel a szerzőket és a szomszédos jogi jogosultakat – ideértve a filmalkotások mozgóképi alkotóit, a filmírókat és a filmelőállítókat is – díjazás illeti meg. Ebből az is következik, hogy a közszolgálati médiaszolgáltató műsorában sugárzott művek jogosultjait is megilletik ezek a díjazások.⁹⁸ A közszolgálati műsorok egyidejű, változatlan továbbközvetítéséért fizetendő szerzői jogdíj tárgyában született testületi szakvélemény arra az álláspontra helyezkedett, hogy a must carry műsorelosztás⁹⁹ körében törvényi engedélyről van szó, mely esetben a szerzőknek és más jogosultaknak méltányos díjazás jár. A méltányos díjazás elve az adott felhasználás összes – esetleg az idők folyamán változó – körülményének és valamennyi érintett fél érdekeinek, így a díjfizetésre kötelezettjeinek is, a megfelelő, méltányos figyelembevételét kívánja meg. Az ügyben eljáró tanács szerint annak megállapítása, hogy az adott esetben pontosan milyen összegű lehetne a méltányos díj, nem tartozik a testületre, és nincs is abban a helyzetben, hogy e tekintetben állást foglaljon.¹⁰⁰ A must carry jogdíj tekintetében az MTVA minden évben szerződést köt az ARTISJUS-szal, az MTVA által fizetendő (minden jogosulti körre kiterjedő) összeget az NMHH egységes költségvetéséről szóló törvény rögzíti.¹⁰¹

⁹⁶ Kiss, Szívi: i. m. (20), p. 176.

⁹⁷ Sztj. 30. § (1) bekezdése.

⁹⁸ Kiss, Szívi: i. m. (20), p. 135.

⁹⁹ Lásd az Mttv. 75. §-át.

¹⁰⁰ SZJSZT-39/2003. A közszolgálati műsorszórók programjainak a kötelező („must carry”) vezetékes elosztása fejében járó és az ORTT Műsorszolgáltatási Alapja által fizetendő díj.

¹⁰¹ Legutóbb a Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság 2023. évi egységes költségvetéséről szóló 2022. évi LXXXI. törvény 4. számú mellékletében (Az Alap 2023. évi költségvetésének kiadási előirányzatai) 266,1 millió forint.

Az Szjt. hatálybalépése előtt készült filmek sugárzási célú, engedély nélküli felhasználása tárgyában készült testületi szakvélemény rámutatott arra, hogy az érintett filmek szerzőinek a filmek gyártóival kötött szerződésai az új Szjt. hatálybalépése előtt jöttek létre. A régi Szjt. 41. §-ának (3) bekezdése szerint „a filmre vonatkozó szerzői vagyoni jogokat a szerzőkkel kötött szerződések alapján jogutódként a filmgyár szerzi meg, és harmadik személyekkel szemben kizárólag a filmgyár gyakorolja”. A filmekre vonatkozó felhasználási szerződések megkötésére tehát a filmszerzők jogutódként a film előállítója, illetőleg az általa a film forgalmazására jogosított személy jogosult. A film bármilyen felhasználására 1999. szeptember 1. után kötött szerződésekre nézve a Szjt. előírásai az irányadóak. Az Szjt. 66. §-ának (3) bekezdése értelmében a szerzőt a jogosított felhasználások tekintetében mindenfajta felhasználási módra nézve külön díjazás illeti meg. A díj megfizetésére a film előállítója köteles. Az Szjt. 16. §-ának (4) bekezdése szerint – eltérő megállapodás hiányában – a díjazásnak a felhasználáshoz kapcsolódó bevétellel kell arányban állnia. Mindezekből következően a szerzők, illetőleg a szerzői jogosultak elhatározása alapján eljáró FilmJUS a Filmmúzeum Rt. által a MOKÉP Rt., illetőleg az MTV vállalatokkal kötött szerződésekben adott sugárzási engedély fejében járó jogdíjat a jogosítóknak járó díj megfelelő arányában, elsősorban a filmelőállítótól, illetőleg a jogosított forgalmazótól követelheti.¹⁰²

Az előadóművészek közreműködésével készült televízióműsorok ismételt sugárzásának díjazásával kapcsolatban az SZJSZT szintén iránymutató álláspontja szerint a sugárzás vagy nyilvánosságához történő átvitel céljából rögzített előadások esetében – ideértve a filmalkotásoknak tekinthető ilyen rögzítéseket is – teljes egészében, minden korlátozás nélkül fennáll az Szjt. 74. §-ának (2) bekezdése szerinti díjigény, és nem vonatkozik rá a 73. § (3) bekezdésének első mondata szerinti jogátszállási vélelem. A díjigény akkor is fennmarad, ha az előadóművész hozzájárul előadásának filmalkotásban való rögzítéséhez, és nem köti ki külön, hogy ez a jogdíjigény a rögzítéshez való hozzájárulással nem száll át a rögzítést végzőre vagy másra.¹⁰³

A filmalkotás engedély nélküli televíziós felhasználása, és az indokoltnak tekinthető felhasználási díj megállapítása tárgyában született átfogó testületi szakvélemény előzménye az volt, hogy a felperes saját ötlete és finanszírozása alapján, saját rendezésében 1999-ben készült riportfilmet egy helyi televízió 2013-ban a felperes szerzői jogait megsértve, engedély nélkül használta fel. A felperes műve engedély nélküli felhasználásának megállapítása mellett kártérítésként 500 000 forint elmaradt haszon, valamint 1 500 000 forint összegű nem vagyoni kártérítés megfizetését kérte a törvényszéktől. Az ügyben eljáró tanács rámutatott, hogy a felperes

- filmelőállítóként jogosult közvetlenül, egyedi felhasználási szerződésben engedélyt adni a filmalkotás nyilvánosságához közvetítésére,

¹⁰² SZJSZT-36/2001/1–2. Televíziós csatorna archívumának felhasználása.

¹⁰³ SZJSZT-27/2006. Az Szjt. 74. §-a (2) bekezdésének értelmezése.

- az alperesnek közvetlenül a riportfilm előállítójától kellett volna engedélyt kérnie és számára jogdíjat fizetnie, amelynek elmaradásával a kiesett jogdíjbevétel a felperest filmelőállítóként illeti meg,
- rendezőként jogosult a filmszerzőket képviselő közös jogkezelő szervezet által – a már nyilvánosságra hozott, magyarországi előállítású filmalkotások felhasználása után – beszedett jogdíjakra.¹⁰⁴

A szakvélemény – visszautalva a konkrét ügyben is relevánsnak tekinthető SZJSZT-24/2010 számú szakvéleményre – leszögezte, hogy „a díjazás szabad meghatározása következtében, ha a jogosult meghatározott összeget kér az engedély fejében, a felhasználó döntésén múlik, hogy ennek megfizetését vagy vállalja, vagy nem. Ezért az eljáró tanács nem tud az összecszerűség kérdésében állást foglalni, véleményében kizárólag a felek által felvetett, a díjazás mértékét befolyásoló szempontok megalapozottságát vizsgálja.” Mindezekre tekintettel az eljáró tanács elsődlegesen a filmalkotások nyilvánosságához közvetítésére (sugárzására) vonatkozó engedély – jelen esetben elmaradt – díja meghatározásánál irányadó, a díj kiszámításához külön-külön vizsgálandó aspektusokat mutatta be igen részletesen. Ezek a következők:

- a felhasználás módja,¹⁰⁵
- a felhasználás területe és a médiaszolgáltatással elért nézők száma;¹⁰⁶ a nézők számának változásával a jogdíj nem egyenesen arányos, mert például az országos televíziócsatornán történt közvetítés jogdíja nem osztható el arányosan, a helyi televízió nézőinek számára vetítve, ugyanis ez a számítási mód kisebb vételkörzetű médiumok esetén irreálisan alacsony, a filmszerzőknek (külön) fizetendő jogdíj alatti összeget eredményezne,
- a közvetítések száma és a jogbirtoklási idő;
- kizárólagosság;
- a médiaszolgáltatás kereskedelmi vagy közösségi jellege;¹⁰⁷

¹⁰⁴ A filmszerzőket megillető jogdíj vizsgálatára, a filmelőállító számára fizetendő jogdíj mértékének meghatározásához – és a jogdíjak változásához – támpontot ad a FilmJUS Filmszerzők és Előállítók Szerzői Jogvédő Egyesületének a filmalkotások sugárzással, vezeték útján vagy más hasonló eszközzel vagy módon történő nyilvánossághoz közvetítése után fizetendő jogdíjakról és e felhasználások egyéb feltételeiről szóló jogdíjközleménye, illetve az évente felülvizsgált és közzétett díjszabásokban meghatározott jogdíjösszegek évenkénti esetleges változása.

¹⁰⁵ A nyilvánossághoz közvetítésen belül is differenciálni kell, hogy milyen módon (földi vagy műholdas sugárzással, vezeték útján, kódoltan vagy kódolatlanul) és különösen, hogy lineárisan (műsorrend szerint, egy időben) vagy lekérhető módon (nem lineáris, ún. lekérhető – on demand – nyilvánossághoz közvetítéssel) történt-e a felhasználás.

¹⁰⁶ Televíziós médiaszolgáltatás esetén a felhasználás területe a szolgáltatott műsor vételkörzetét jelenti, azon belül pedig nem a vételkörzet tényleges mérete, hanem a közvetített tartalomhoz hozzáférő nézők száma releváns a jogdíj meghatározása szempontjából.

¹⁰⁷ A médiaszolgáltatás másfajta tipizálása az országos, körzeti, helyi és kisközösségi médiaszolgáltatás megkülönböztetése, amely azonban a tartalomhoz hozzáférő nézők meghatározása szempontjából bír csak jelentőséggel, külön nem értékelhető a jogdíj meghatározásakor.

- a felhasználással kapcsolatban elért bevétel,¹⁰⁸ a számítás menete: a médiaszolgáltató éves bevételeit a teljes éves műsoridő tartamához viszonyítva ki lehet számítani az egy percre jutó átlagos bevételt, és ez alapján annak 10 százalékában meghatározni az egy műsorpercre eső átlagos jogdíjat, majd ezt értelemszerűen felsorozni a műsorszám perchorrával;¹⁰⁹
- a filmszerzőknek fizetendő díj mértéke;¹¹⁰
- a filmalkotás költségvetése;
- a film készítésének időpontja;¹¹¹
- a film tartalma és népszerűsége;¹¹²
- a film hozzáférhetősége más forrásból;¹¹³
- összehasonlító adatok.¹¹⁴

A felperes a per irataihoz csatolta az 1999-ben kötött felhasználási szerződést, amelyben 4600 forint/perc jogdíj ellenében engedélyezte a filmalkotás egy éves jogbirtoklási időn belül történő, kétszeri sugárzását. Az alperes „ellenbizonyítékként” csatolt két felhasználási szerződést, amelyben 11, illetve 12 filmalkotás felhasználására ad engedélyt 55 880, illetve 63 500 forint jogdíj ellenében. Az eljáró tanács megtekintette az MTVA 2013. évi tartalomértékesítési árjegyzékét: teljes terjedelmű filmek és műsorok televíziós sugárzási célra történő megvásárlásának ára 1997. január 1. előtt készült filmeknél nettó 4000 Ft/megkezdett perc, míg 1996. december 31. után készült filmeknél nettó 3000 Ft/megkezdett perc. Ezek alapján ha az alperes 2013-ban az MTVA archívumából vásárolt volna egy 62 perces, 1999-ben készült filmet, akkor minimum 74 400 (62 x 3000 x 0,4) forintot fizetett volna érte úgy, hogy a filmszerzőket megillető jogdíjak megfizetését át kellett volna vállalnia. „Az eljáró tanács ismeretei szerint a magyarországi gyakorlat az, hogy a helyi és a regionális televíziók

¹⁰⁸ A felhasználáshoz kapcsolódó bevétel egy médiaszolgáltató esetén nem csupán a kifejezetten a mű közvetítéséért kapott díjat (előfizetői díj vagy a műsorterjesztőktől a műsor továbbításáért esetlegesen kapott „műsordíj”), hanem a médiaszolgáltatás érdekében vagy azzal összefüggésben bevételezett valamennyi támogatást, fenntartói hozzájárulást, reklám- és szponzorációs bevételt stb. is jelenti.

¹⁰⁹ Az ún. 10 százalékos elv szerint a felhasználók a mű hasznosítása révén szerzett összes bevétel kb. 1/10 részéről kötelesek lemondani a szerzők és egyéb jogosultak javára.

¹¹⁰ A filmelőállító és a televíziós médiaszolgáltató közti szerződésben a díjat úgy kell kalkulálni, hogy ha a médiaszolgáltató nem vállalja át annak megfizetését, akkor azt a FilmJUS felé az előállítónak kell megfizetnie.

¹¹¹ A költségek megtérülése miatt ez díjat csökkentő, a már archív értéket képviselő alkotásoknál esetenként a díjat növelő jellemző lehet.

¹¹² A nagyközönség előtt már ismert filmalkotások népszerűsége, a film témája vagy szereplője iránti nagyobb érdeklődés, tárgyának esetleges aktualitása egyértelműen a díjat növelő tényező.

¹¹³ Például a DVD-n már kiadott vagy lekérhető médiaszolgáltatáson keresztül elérhető filmalkotás egy televíziós csatornán jelentősen kisebb nézettségére számíthat, mint a más forrásból nem hozzáférhető tartalom.

¹¹⁴ Díjat csökkentő tényező lehet az alperes vételkörzetében elérhető nézők száma, azonban díjnövelő tényező a film első nyilvánosságra hozatala és az engedély nélkül történt bemutatása között eltelt idő. Figyelembe kell venni továbbá a filmszerzőket a jogsértés időpontjában (évben) megillető díj mértékét is.

percenként 100–1000 forintos jogdíjat fizetnek a hasonló filmalkotások felhasználása ellenében. A leírtakat összegezve: az adott helyzetben a felperes 500 000 forintos jogdíjigénye túlzottnak tűnik.” Végezetül a szakvélemény kiemelte, hogy a jogdíj jellege, meghatározásának rendkívüli összetettsége miatt célszerű nem az egy adott időpontban meghatározott jogdíjhoz viszonyítani egy másik időpontban irányadó jogdíjat. Konkrétabban, a bíróságnak indokolt a fentebb ismertetett szempontokat mindkét időpontban önállóan vizsgálni, és ez alapján külön-külön meghatározni a díjmértéket.¹¹⁵

9. Összegzés

A filmalkotások és televízióműsorok alkotóinak díjazása nem választható el a filmszerzők, a filmelőállítók és a televíziószervezetek sajátos jogviszonyától, a filmtörvény és az Mttv. irányadó rendelkezéseitől, valamint a közös jogkezelés szerepétől az audiovizuális művek felhasználásában. A filmelőállítók jogszerzésének Szjt.-ben foglalt védelme és a televíziószervezetek – döntően munkaviszonyban alkotott – saját gyártású műsorszámainak szolgálati mű jellege folytán az audiovizuális alkotók díjazásának megállapításánál különösen felértékelődnek a felek között létrejött megfilmesítési szerződések.

A megfilmesítési szerződésekre vonatkozó garanciális rendelkezések (többlatszabályok) ugyanakkor nem garantálják a filmszerzők számára a díjazáshoz és jogdíjakhoz való tényleges hozzájutást, kivéve azokat a jogdíjakat, amelyeket közös jogkezelő szervezetek szednek be és osztanak fel. Annak ellenére, hogy – a közös jogkezelés keretében érvényesített filmalkotói jogdíjak kivételével – nem rendelkezünk számszerű adatokkal a nagyjogos engedélyezés során kialakult filmalkotói díjazások összegéről, az teljes biztonsággal kijelenthető, hogy a magyarországi filmgyártásra és ezzel együtt a hazai filmalkotók jövedelmi helyzetére ösztönzőleg hatottak és hatnak a rendszeres külföldi bérmunkák.

Mivel a televízióműsorok alkotói általában teljes körű jogászállással járó munkaviszony vagy a filmelőállítóval kötött egyösszegű megfilmesítési szerződésben foglalt jogviszony keretei között végzik alkotótevékenységüket, az alkotó(k) és a televíziószervezetek között viszonylag ritkán merül fel jogvita az alkotói díjazással összefüggésben. Ha a nem munkaviszonyban álló szerző egy meghatározott összeget kér az engedélye fejében, a felhasználó televíziószervezet döntésén múlik, hogy ennek megfizetését vállalja vagy sem. A televízióműsorok, illetve az audiovizuális médiaszolgáltatásban bemutatásra kerülő filmek alkotói díjazásának utólagos bírósági megállapítása során az objektív szempontok (például a felhasználás módja, területe, a médiaszolgáltatással elért nézők száma) mellett a bíróság a felek korábbi vagy kapcsolódó megfilmesítési és sugárzási szerződéseire, a médiaszolgáltatók tartalomértékesítési árjegyzékeire, valamint a FilmJUS éves díjszabásaira figyelemmel hozza meg döntését.

¹¹⁵ SZJSZT-24/2015. Filmalkotás felhasználási jogdíja.